

WOJNA POLSKO-BOLSZEWICKA 1919–1921

MATERIAŁY DLA UCZNIĄ CZĘŚĆ 1

ZESTAW ĆWICZEŃ

TABLICA SYNCHRONISTYCZNA

BIOGRAMY

SŁOWNIK POJĘĆ

BIBLIOGRAFIA DLA UCZNIĄ

WOJNA POLSKO-BOLSZEWICKA 1919–1921

IEKI EDUKACYJNE IPN

WOJNA POLSKO-BOLSZEWICKA 1919–1921

SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

MATERIAŁY DLA UCZNI

CZĘŚĆ 1

WARSZAWA 2022

AUTORZY

Andrzej Kryński

Koordinacja projektu, słownik pojęć, zestaw ćwiczeń, bibliografia dla ucznia

Dr Anna Maria Adamus

Bibliografia dla ucznia

Mirosław Biełaszk

Biogramy

Ewa Dyngosz

Zestaw ćwiczeń

Dr Dariusz Gałaszewski

Biogramy

Edyta Gula

Zestaw ćwiczeń

Marcin Łaszczyński

Wykresy

Jacek Persa

Tablica synchronistyczna

Recenzenci: **Waldemar Tyszuk, Michał Zarychta**

Redakcja i korekta: **Ingeborga Jaworska-Róg**

Projekt graficzny: **Krzysztof Findziński, Tomasz Ginter, Łukasz Pogoda**

Projekt okładki: **Sylwia Szafrńska**

Skład oraz infografika: **Katarzyna Dinwibel**

Opracowanie graficzne mapy: **Michał Kleczkowski** według projektu Andrzeja Kryńskiego

Fotografie pochodzą ze zbiorów Centralnego Archiwum Wojskowego – Wojskowe Biuro Historyczne oraz Biblioteki Narodowej.

Na okładce:

Defilada oddziałów wyruszających na front przed Naczelnym Wodzem Wojska Polskiego Józefem Piłsudskim, kwiecień 1920 r. *Centralne Archiwum Wojskowe – Wojskowe Biuro Historyczne*

Publikację przygotowało Oddziałowe Biuro Edukacji Narodowej IPN w Warszawie,
ul. Stawki 2, 00-193 Warszawa

Adres do korespondencji:

plac Krasińskich 2/4/6, 00-207 Warszawa

© Copyright by Instytut Pamięci Narodowej

Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, 2022

ISBN: 978-83-8229-404-0

SPIIS TREŚCI

Zestaw ćwiczeń	8
Bitwa Warszawska. Przygotowania i przebieg	9
Starcie cywilizacji. Osiemnasta najważniejsza bitwa w dziejach świata	15
Ochotnicy i z poboru. Los żołnierza polskiego	19
Kobiety na straży Niepodległej	24
Relacje polsko-ukraińskie na tle wojny z bolszewikami	28
Bolszewicka piąta kolumna w Rzeczypospolitej. Polscy komuniści przeciw Niepodległej	32
Wojna lat 1919–1921 w literaturze polskiej	37
Tablica synchronistyczna (1917–1921)	43
Biogramy	54
Słownik pojęć	57
Bibliografia dla ucznia	62

ZESTAW ĆWICZEŃ

UWAGI OGÓLNE

Zestaw ćwiczeń został podzielony na siedem bloków tematycznych, które stanowią propozycję pracy z materiałami zawartymi w tece edukacyjnej *Wojna polsko-bolszewicka 1919–1921*. Pakiety opracowano na podstawie wskazań zawartych w podstawach programowych nauczania przedmiotów: historia i język polski w szkołach ponadpodstawowych, zarówno w zakresie treści nauczania, jak i celów kształcenia.

Poszczególne zadania są przyporządkowane do właściwego poziomu – podstawowego lub rozszerzonego – pod kątem poziomu trudności lub odniesienia do programu nauczania. Przykładowo temat „Relacje polsko-ukraińskie na tle wojny polsko-bolszewickiej” jest w całości na poziomie rozszerzonym, gdyż tematycznie wiąże się jedynie z rozszerzoną podstawą programową. Do postawy programowej nauczania języka polskiego odnosi się ostatni z bloków tematycznych: *Wojna lat 1919–1921 w literaturze polskiej*.

Zarówno całe bloki tematyczne, jak i poszczególne zadania można wykonywać niezależnie od pozostałych. Poziom każdego z zadań oraz szacowany czas potrzebny na jego wykonanie został określony przy każdym z poleceń. Wykonanie wszystkich zadań z danego bloku trwa dłużej niż godzina lekcyjna, aby nauczyciel miał możliwość wybrania poleceń, które chce wykorzystać podczas swoich zajęć, a także zadania pracy domowej na podstawie przygotowanego materiału.

BLOK TEMATYCZNY

BITWA WARSZAWSKA. PRZYGOTOWANIA I PRZEBIEG

autor: Andrzej Kryński

Wykonując zadania w tego bloku tematycznego, należy skorzystać z:

- tekstów źródłowych nr 20, 23
- filmu edukacyjnego *Bitwa Warszawska 1920*
- filmu animowanego *Bitwa Warszawska 1920*
- fotografii nr 4–10.
- mapy nr 1

Wykonanie całego bloku zajmie ok. 60 minut.

ZADANIE 1. Obejrzyj film edukacyjny IPN *Bitwa Warszawska 1920* dostępny pod jednym ze wskazanych linków, a następnie uzupełnij poniższy tekst.

Link do filmu: <https://www.youtube.com/watch?v=v6Rb7JI-XVw>

Link do filmu: <https://warszawa.ipn.gov.pl/waw/aktualnosci/140581,Spot-historyczny-Bitwa-Warszawska-1920.html>

(poziom podstawowy, 8 minut)

Dnia _____ r. dobiegła końca I wojna światowa. Po _____ latach Polska odzyskała niepodległość. Większość granic Rzeczypospolitej została ustalona w traktacie _____, podpisanym 28 czerwca _____ r. Nierozstrzygnięta pozostawała kwestia polskiej granicy wschodniej. O jej kształt terytorialny stoczyliśmy wojnę z _____. W czasie walk niedawno odrodzona Rzeczpospolita mogła liczyć na realną pomoc ze strony tylko dwóch państw – _____ i _____ oraz ochotników z kilku innych krajów.

Najważniejsza batalia całego konfliktu rozegrała się w okolicach Warszawy, nad środkową i dolną Wisłą. W Bitwie Warszawskiej naprzeciw siebie stanęło cofające się od przeszło miesiąca Wojsko Polskie i prowadząca ofensywę bolszewicka Armia _____. Walki na przedpolu stolicy rozpoczęły się 13 sierpnia 1920 r., a dzień później polskie natarcie dało początek batalii nad Wkrą na północnym Mazowszu. Kluczowy manewr został jednak wyprowadzony z południa 16 sierpnia 1920 r., gdy polskie wojska zaskoczyły przeciwnika kontruderzeniem znad rzeki _____.

Najważniejszymi polskimi dowódcami w Bitwie Warszawskiej byli: Józef _____, Władysław _____, Tadeusz _____ oraz Józef _____, który stał nie tylko na czele Frontu Północnego, ale także słynnej Armii Ochotniczej.

Wojnę zakończył traktat _____, podpisany 18 marca 1921 r. Rzeczpospolita nie tylko zyskała znaczne tereny na wschodzie, ale przede wszystkim zahamowała rozprzestrzenianie się _____ w Europie Zachodniej.

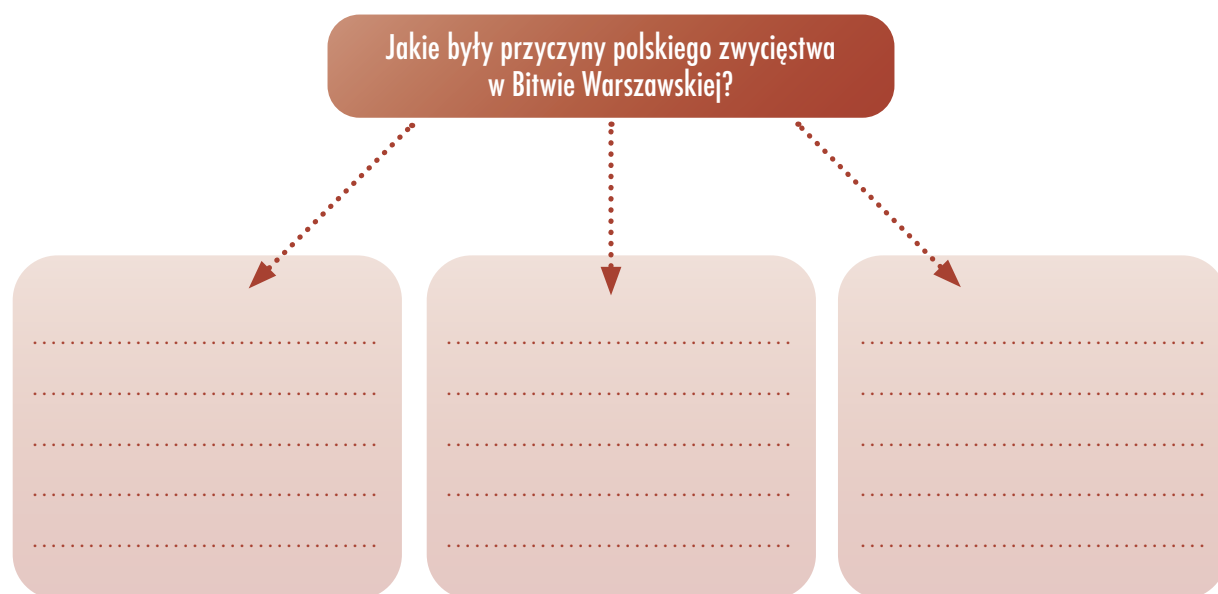
ZADANIE 2. Obejrzyj film animowany *Bitwa Warszawska 1920*, dostępny pod jednym z poniższych linków, a następnie wykonaj ćwiczenia:

Link do filmu: https://www.youtube.com/watch?v=aYM_tz7adA4&feature=emb_imp_woyt

Link do filmu: <https://ipn.gov.pl/pl/bitwa-warszawska-1920/104828,Bitwa-Warszawska-1920-film-animowany.html>

(poziom podstawowy, **18 minut**)

a. Uzupełnij poniższe schematy.

b. Wyjaśnij, dlaczego Bitwa Warszawska bywa nazywana Cudem nad Wisłą.

.....

.....

.....

.....

ZADANIE 3. Przeczytaj opis Warszawy w przededniu bitwy (tekst źródłowy nr 23). Napisz teraz własny fikcyjny reportaż prasowy z zagrożonej stolicy, oddając nastrój panujący wśród jej mieszkańców.

(poziom podstawowy, 10 minut)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

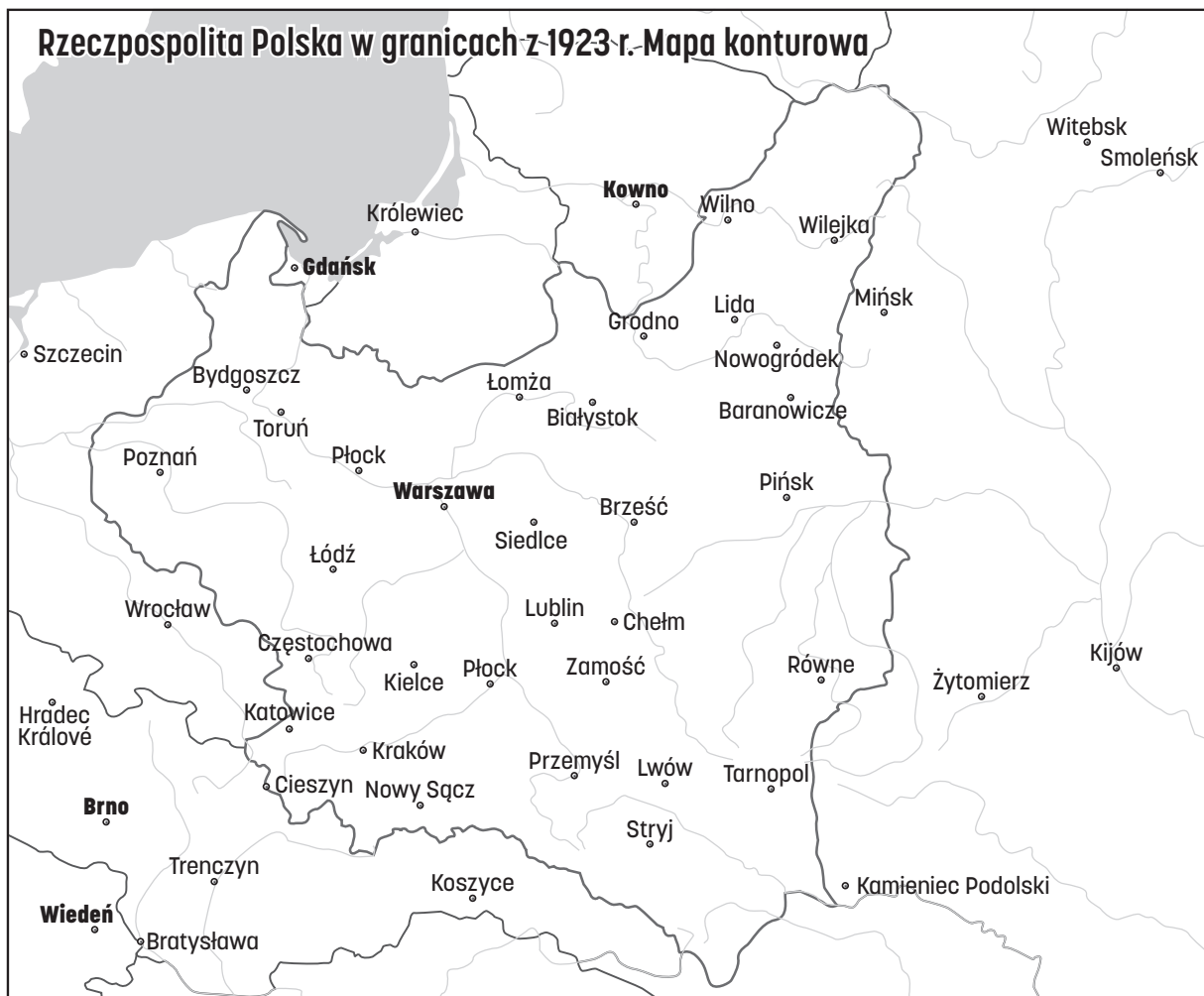
.....

.....

.....

ZADANIE 4. Zapoznaj się z tekstem źródłowymi nr 20, a potem przyjrzyj się uważnie mapie nr 1 „Wojna polsko-bolszewicka. Działania wojenne w 1920 r.” (*Materiały dla ucznia. Część 2*), oraz mapie konturowej. Następnie wykonaj ćwiczenia od a. do e.

(poziom podstawowy, 12 minut)

- Zaznacz na mapie konturowej kolorem czerwonym główne kierunki działań bolszewickiego Frontu Zachodniego, kolorem czarnym główne kierunki ofensywy sowieckiego Frontu Południowo-Zachodniego.
- Bitwa Warszawska trwała od 13 do 25 sierpnia 1920 r. w wielu miejscach w dalszym i bliższym sąsiedztwie miasta. Zaznacz na mapie konturowej miejsca i daty dwóch ważnych starć zbrojnych w pobliżu Warszawy oraz miejsce i datę walk stoczonych nad rzeką Wkrą.
- Podaj nazwisko dowódcy bolszewickiego Frontu Zachodniego, którego armie starły się z Wojskiem Polskim w okolicach Warszawy w 1920 r.

.....

d. Podaj imię i nazwisko dowódcy, który kierował kontruderzeniem wojsk polskich znad rzeki Wieprz.

.....

e. Przyjrzyj się uważnie, w którym miejscu Armia Czerwona walczyła z Wojskiem Polskim 15 i 16 sierpnia 1920 r. oraz prześledź kierunek polskiego kontruderzenia znad Wieprza. Wyjaśnij, dlaczego manewr ten przesądził o polskim zwycięstwie w Bitwie Warszawskiej.

.....

.....

.....

ZADANIE 5. Przyjrzyj się fotografiom nr 4–10, a następnie odpowiedz na poniższe pytania.

(poziom rozszerzony, 7 minut)

▶ Jakiego rodzaju broni zostały uwiecznione na tych fotografiach?

.....

.....

▶ Jak nazywały się i jaką funkcję pełniły w czasie walki fortyfikacje ziemne, kopane przez mężczyzn widocznych na jednej z fotografii?

.....

.....

▶ Jak sądzisz, dlaczego tyraliera, widoczna na ilustracji nr 8, była bezpieczniejszą formą walki piechoty w otwartym terenie niż walka w zwartym szyku?

.....

.....

.....

► Jak uważasz, dlaczego polskie i bolszewickie wojska chętnie korzystały z kawalerii (patrz fotografia nr 10) w wojnie toczonej na rozległych terenach wschodniej Europy?

.....

.....

.....

ZADANIE 6. Zapoznaj się z tekstem źródłowym nr 20. Na podstawie wiedzy, którą zdobyłeś podczas nauki w poprzednich klasach, wyjaśnij, do jakich wydarzeń z historii XIX w. odwołuje się autor wspomnień.

(poziom rozszerzony, 5 minut)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

BLOK TEMATYCZNY

STARCIE CYWILIZACJI. OSIEMNASTA NAJWAŻNIEJSZA BITWA W DZIEJACH ŚWIATA

autor: Edyta Gula

Wykonując zadania z tego bloku tematycznego, należy skorzystać z:

- tekstów źródłowych nr 13, 18, 33, 34
- plakatów 1–5

Wykonanie całego bloku zajmie ok. 60 minut.

ZADANIE 1. Wyjaśnij sformułowanie Tuchaczewskiego zawarte w rozkazie do żołnierzy Armii Czerwonej z 2 lipca 1920 r. (tekst źródłowy nr 13):

(poziom podstawowy, 5 minut)

„Przez trupa białej Polski prowadzi droga ku ogólnoświatowej pozodze”.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ZADANIE 2. Na podstawie tekstów źródłowych nr 13, 33 i 34 rozstrzygnij, czy podane zdania są prawdziwe czy fałszywe.

(poziom podstawowy, 5 minut)

	PRAWDA	FAŁSZ
1. Polska stanowiła dla bolszewików przeszkodę w rozprzestrzenianiu się rewolucji komunistycznej w Europie.	☐	☐
2. Dowódcy w rozkazach nawoływali żołnierzy Armii Czerwonej do bezwzględności i okrucieństwa.	☐	☐
3. Atak bolszewików nie zagrażał zachodniej cywilizacji i chrześcijaństwu.	☐	☐

ZADANIE 3. Z listu opublikowanego w „Kurierze Codziennym” 12 sierpnia 1920 r. (tekst źródłowy nr 18) wypisz do tabeli cytaty opisujące zachowanie żołnierzy Armii Czerwonej po wkroczeniu do miasta Brody:

(poziom podstawowy, 5 minut)

ZADANIE 4. Na podstawie listu opublikowanego w „Kurierze Codziennym” 12 sierpnia 1920 r. (tekst źródłowy nr 18) napisz reportaż lub nagraj krótką relację z miasta Brody na Ukrainie.

(poziom podstawowy, 15 minut)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ZADANIE 5. Na podstawie plakatów 1–5 napisz, do jakich cech bolszewickich najeźdźców odwoływały się propagandowe plakaty z czasów wojny 1920 r.

(poziom podstawowy, 5 minut)

.....

.....

.....

.....

.....

BLOK TEMATYCZNY

OCHOTNICY I Z POBORU. LOS ŻOŁNIERZA POLSKIEGO

autor: Andrzej Kryński

Wykonując zadania z tego bloku tematycznego, należy skorzystać z:

- tekstów źródłowych nr 16, 24, 26, 27
- wykresów nr 1, 4
- mapy nr 1
- biogramu ks. Ignacego Skorupki

Wykonanie całego bloku zajmie ok. 60 minut.

ZADANIE 1. Generał Lucjan Żeligowski wspominał po latach trudy, z jakimi musieli mierzyć się polscy żołnierze podczas wielkiego odwrotu w lipcu i sierpniu 1920 r. Chcąc poznać opinię dowódcy o morale wojska, zapoznaj się z tekstem źródłowym nr 24. Na podstawie przeczytanego fragmentu zaznacz, które zdania są prawdziwe „P”, a które fałszywe „F”.

(poziom podstawowy, 6 minut)

1. Żołnierze przyzwyczaili się od sytuacji nieustannego odwrotu, robili to wręcz automatycznie.	☐
2. Niewiara we własne siły była przyczyną upadku morale w sierpniu 1920 r.	☐
3. Niedostateczne szkolenie prowadziło do sytuacji, w której żołnierze nie potrafili dobrze strzelać z karabinów.	☐
4. Wśród żołnierzy szerzyło się tchórzostwo, a dezercje były na porządku dziennym.	☐
5. Panika szerzyła się głównie na tyłach wojsk.	☐
6. Odwrót wywołał wśród żołnierzy i oficerów powszechne zniechęcenie do dalszej walki.	☐

ZADANIE 2. Trudy wojenne, z którymi musieli mierzyć się młodzi ochotnicy, opisał w późniejszych latach ówczesny inspektor oddziałów harcerskich Władysław Nekrasz. Przeczytaj tekst źródłowy nr 16, a następnie wykonaj poniższe ćwiczenia.

(poziom podstawowy, 15 minut)

a. Podkreśl tylko te spośród przeciwności, których doświadczali opisani przez autora żołnierze.

zmęczenie ■ braki w higienie osobistej ■ poczucie samotności ■ szerzące się wszy
uszkodzone buty ■ poniżanie przez dowództwo ■ konieczność chodzenia na zwiad ■ niewyspanie
paniczny lęk przed nieprzyjacielem ■ choroby ■ poczucie braku celu ■ długie marsze
obowiązek odbywania wart ■ poczucie winy ■ doskwierające rany ■ rozłąka z najbliższymi
■ krótki i niedostateczny odpoczynek ■ doskwierający głód i pragnienie

b. Na podstawie tekstu uzupełnij zdania.

► Mimo przeciwności zmęczony żołnierz był w stanie ruszyć do walki. Przyświecały mu wówczas trzy cele: _____, chęć zaspokojenia głodu oraz _____.

► Szczególnie ważnym przedmiotem dla żołnierza była _____ która pozwalała mu szybko okopać się podczas ostrzału przeciwnika.

► Duże straty wśród oddziałów złożonych z młodzieży wynikały głównie z _____.

ZADANIE 3. Zapoznaj się z wykresem nr 1 „Wykaz strat wojsk polskich w roku 1920”, a następnie odpowiedz krótko na poniższe pytania. Pod pytaniami masz miejsce na ewentualne obliczenia.

(poziom podstawowy, 10 minut)

a. W którym miesiącu 1920 r. liczba rannych i zmarłych żołnierzy była najwyższa? ►

b. O czym może świadczyć tak duża liczba ofiar w miesiącu, o którym mowa we wcześniejszym punkcie? ►

c. Ilu żołnierzy poległo lub zmarło w czerwcu i lipcu 1920 r.? ►

d. Jak sądzisz, co mogło się stać z żołnierzami oznaczonymi na wykresie jako „zaginieni”? ►

e. O ilu więcej żołnierzy odniosło rany niż poległo we wrześniu 1920 r.? ►

miejsce na obliczenia
miejsce na obliczenia
miejsce na obliczenia

ZADANIE 4. Jednym z najbardziej znanych ochotników był ks. Ignacy Skorupka. Na podstawie biogramu kapelana (s. 55) oraz tekstu źródłowego nr 27 opisz okoliczności śmierci duchownego.

(poziom podstawowy, 7 minut)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ZADANIE 5. Na podstawie literatury polecanej w bibliografii lub internetu wyjaśnij różnicę między poborem żołnierzy a zaciągiem ochotniczym. Następnie przyjrzyj się wykresowi nr 4 „Stan poboru rekruta i zaciągu ochotniczego” i odpowiedz krótko na poniższe pytania. Pod pytaniami masz miejsce na ewentualne obliczenia.

(poziom rozszerzony, 10 minut)

wyjaśnienie

- a. Ilu żołnierzy z poboru trafiło do wojska ze Lwowa? ▶
- b. W których trzech miastach zgłosiło się najwięcej ochotników? ▶
-
- c. Jaki procent wszystkich żołnierzy wcielonych do wojska w Poznaniu między 1 stycznia a 20 sierpnia 1920 r. stanowili ochotnicy? ▶
- d. O ilu więcej żołnierzy było ochotnikami niż poborowymi na Pomorzu? ▶
- e. O ilu więcej ochotników zgłosiło się do służby wojskowej w Kielcach niż w Lublinie? ... ▶

miejsce na obliczenia
miejsce na obliczenia
miejsce na obliczenia

ZADANIE 6. Zapoznaj się z rozkazem gen. Władysława Sikorskiego (tekst źródłowy nr 26). W krytycznym momencie wojny dowódca ostrzega oficerów przed konsekwencjami ich ewentualnych zaniedbań. Jak generał uzasadniał swoją groźbę stosowania kary śmierci wobec nieudolnych oficerów? Spróbuj przedstawić argumenty przeciw stanowisku generała, a następnie wyciągnij własne wnioski. Zadanie wykonaj, korzystając z poniższego schematu.

(poziom rozszerzony, 12 minut)

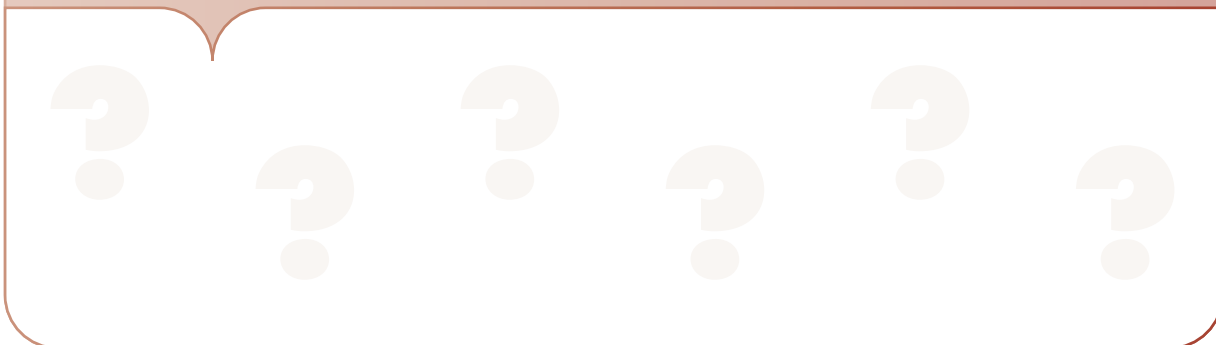
Rozkaz gen. Władysława Sikorskiego skierowany do oficerów

ARGUMENTY GENERAŁA ZA KARĄ ŚMIERCI DLA NIEUDOLNYCH OFICERÓW

PROPONOWANE PRZEZ CIEBIE ARGUMENTY PRZECIW STANOWISKU GENERAŁA

TWOJE WNIOSKI

BLOK TEMATYCZNY

KOBIETY NA STRAŻY NIEPODLEGŁEJ

autor: Andrzej Kryński

Wykonując zadania w tego bloku tematycznego, należy skorzystać z:

- tekstów źródłowych nr 6, 17, 22, 28
- fotografii nr 19–21
- biogramu Marceliny Rościszewskiej

Wykonanie całego bloku zajmie ok. 47 minut.

ZADANIE 1. Najsłynniejszą kobiecą organizacją w czasie wojny polsko-bolszewickiej była Ochotnicza Legia Kobiet. Zapoznaj się z tekstem źródłowym nr 6 oraz fotografią nr 19, a następnie odpowiedz pełnymi zdaniami na poniższe pytania.

(poziom podstawowy, 10 minut)

a. W jakim mieście służyła Weronika Ruzgis?

.....

b. Dlaczego autorka artykułu tak mocno pragnęła wstąpić do kobiecej organizacji zbrojnej?

.....

.....

c. Jakie emocje towarzyszyły Weronice Ruzgis podczas jej służby w Ochotniczej Legii Kobiet?

.....

.....

d. Co było głównym przedmiotem ćwiczeń legionistek poza koszarami?

.....

.....

e. Na czym polegała wspomniana w tekście służba wartownicza członkiń Legii?

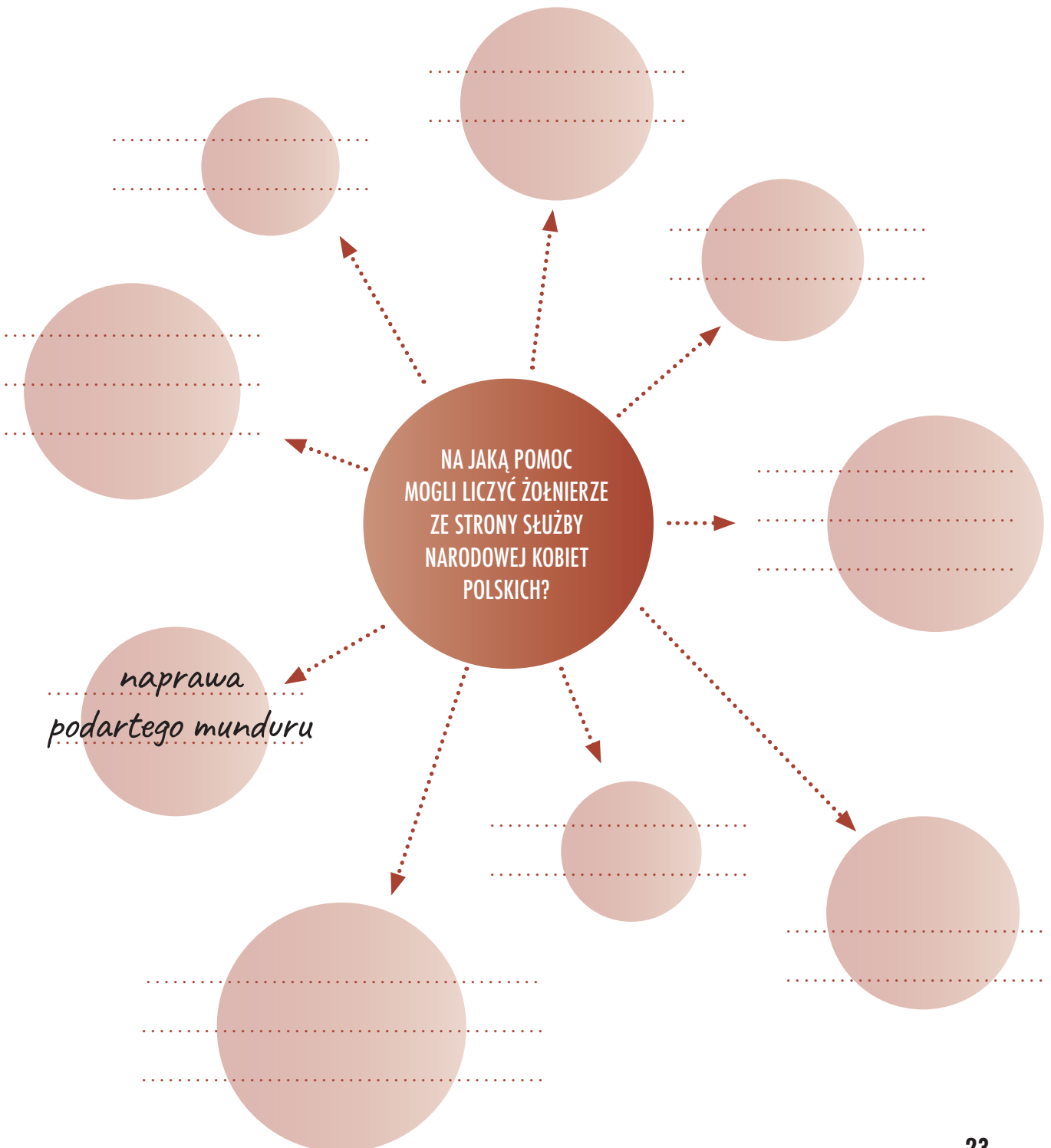
.....

.....

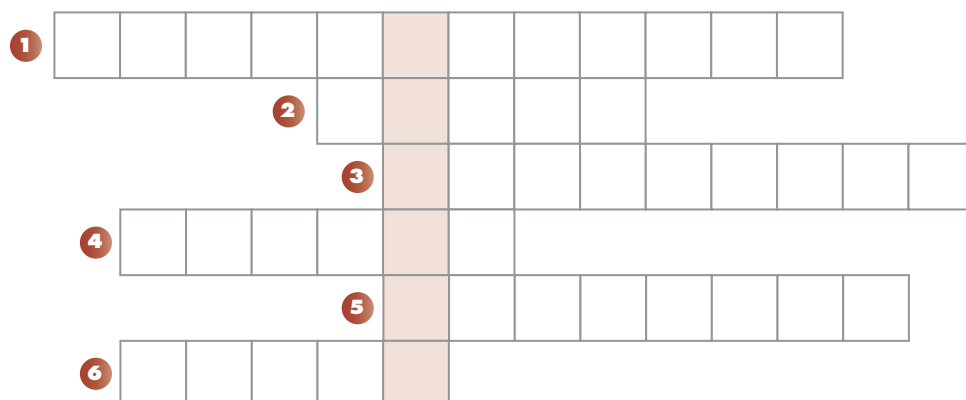
ZADANIE 2. Niezwykle aktywną organizacją kobiecą była Służba Narodowa Kobiet Polskich (SNKP). Zapoznaj się z tekstem źródłowym nr 17 oraz biogramem Marceliny Rościszewskiej (s. 55). Następnie wykonaj poniższe zadania.

(poziom podstawowy, 15 minut)

a. Wpisz w ramki jak najwięcej przykładów pomocy, na jaką mogli liczyć żołnierze ze strony Służby Narodowej Kobiet Polskich.

b. Uzupełnij krzyżówkę. Wyjaśnij, jak rozumiesz hasło krzyżówki w kontekście walki o niepodległość Polski w 1920 r.

1. Nazwisko twórczyni SNKP.
2. Miasto, w którym powołano do życia tę kobiecą organizację.
3. Nazwa szkoły, w której mieściła się kwatera SNKP.
4. Na budynku SNKP powiewała flaga Czerwonego...
5. Tymczasowe fortyfikacje miejskie, które budowały członkinie Służby.
6. Rzeka, która przepływa przez Włocławek i Toruń.

Hasło krzyżówki:

ZADANIE 3. Kluczem do zrozumienia wspomnień sprzed stu lat jest szeroka wiedza, która pomaga nam poprawnie zinterpretować ich treść. Na początek zapoznaj się z tekstami źródłowymi nr 17 i 28, a następnie połącz pojęcia z lewej kolumny z ich definicjami z prawej kolumny. W razie trudności możesz samodzielnie poszukać informacji.

(poziom rozszerzony, 7 minut)

SZRAPNEL	służba zaopatrująca wojsko w mundury i ekwipunek
KWIT REKWIZYCYJNY	deska będąca częścią płotu
INTENDENTURA	miejsce, w którym oprawia się książki
INTROLIGATORNIA	rodzaj pocisku artyleryjskiego
SZTACHETA	dokument wręczany obywatelowi, któremu wojsko zajęło mienie prywatne

ZADANIE 4. W czasach wojny z bolszewikami powstało wiele odez w zachęcających różne grupy społeczne do zaangażowania w obronę państwa. Zapoznaj się z treścią ślubowania kobiet w Bydgoszczy z sierpnia 1920 r. (tekst źródłowy nr 22) oraz przyjrzyj się fotografiom nr 19–21. Następnie napisz odezwę, w której zachęcisz Polki, by wstępowały do kobiecych organizacji i nakłoniś je do poświęceń dla walczącej w 1920 r. ojczyzny.

(poziom podstawowy, 15 minut)

ODEZWA

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

BLOK TEMATYCZNY

RELACJE POLSKO-UKRAIŃSKIE NA TLE WOJNY Z BOLSZEWIKAMI

autor: Andrzej Kryński

Wykonując zadania w tego bloku tematycznego, należy skorzystać z:

- tekstów źródłowych nr 1, 2, 7, 8, 35
- fotografii nr 24–27
- mapy nr 1
- słownika pojęć – hasła: *Ukraińska Republika Ludowa, Ukraińska Socjalistyczna Republika Sowiecka, traktat ryski*
- biogramu Symona Petlury

Wykonanie całego bloku zajmie ok. 60 minut.

ZADANIE 1. W listopadzie 1918 r. zaczęła się wojna polsko-ukraińska o przynależność terytorialną Galicji Wschodniej. Do pierwszych walk doszło we Lwowie. Zapoznaj się ze wspomnieniami świadka ówczesnych wydarzeń (tekst źródłowy nr 1), a następnie wybierz właściwe dokończenie poniższych zdań.

(poziom rozszerzony, 5 minut)

- ▶ Wojna zaczęła się od zajęcia Lwowa przez... (Polaków / Ukraińców).
- ▶ Już pierwszego dnia Polacy utracili kontrolę m.in. nad lwowskim...
(ratuszem / placem Akademickim)
- ▶ W opisanym domu 1 listopada 1918 r. trwał ogólnopolski zjazd młodzieży...
(szkolnej / akademickiej).
- ▶ Zebrana młodzież postanowiła... (wesprzeć obronę Lwowa / powrócić do swoich miast).

ZADANIE 2. Część spośród obrońców Lwowa nazywa się „Orlętami Lwowskimi”. Na podstawie wspomnień Marceliny Rościszewskiej (tekst źródłowy nr 2) wyjaśnij znaczenie tej nazwy.

(poziom rozszerzony, 6 minut)

.....

.....

.....

ZADANIE 3. Przegrana Ukraińców w wojnie o Galicję Wschodnią w lipcu 1919 r. oraz klęski ponoszone przez nich w walkach z Rosjanami zmusiły przywódców ukraińskich do szukania porozumienia z Polską. Zapoznaj się z odezwaniami z 26 kwietnia 1920 r. (teksty źródłowe nr 7 i 8), a następnie zaznacz, które zdania są prawdziwe „P”, a które fałszywe „F”.

(poziom rozszerzony, 6 minut)

1. Polskie wojska miały walczyć ramię w ramię z żołnierzami Ukraińskiej Republiki Ludowej.	☐
2. Wojska ukraińskie miały być formowane na terytorium państwa polskiego.	☐
3. Nie doszło do podpisania traktatu między Ukrainą a Polską.	☐
4. Wojsko Polskie miało pozostać na odzyskanym z rąk bolszewików terytorium przez dłuższy czas, także po powstaniu i umocnieniu się władz ukraińskich.	☐
5. Wspólnym wrogiem Ukrainy i Polski byli bolszewicy.	☐

ZADANIE 4. Na podstawie mapy nr 1 „Wojna polsko-bolszewicka. Działania wojenne w 1920 r.” uzupełnij tabelkę.

(poziom rozszerzony, 3 minuty)

WYDARZENIE	DATA
Początek polsko-ukraińskiej ofensywy na Ukrainie	
Zajęcie Kijowa	

ZADANIE 5. Na podstawie fotografii nr 24–27 i zamieszczonych pod nimi podpisów opisz własnymi słowami defiladę wojskową, którą zorganizowano po zajęciu Kijowa.

(poziom rozszerzony, 10 minut)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ZADANIE 6. Wobec ofensywy bolszewickiej Wojsko Polskie zmuszone zostało w czerwcu 1920 r. do opuszczenia Kijowa i rozpoczęcia odwrotu w kierunku zachodnim. Samodzielnie poszukaj informacji na ten temat, przeczytaj hasła w słowniku pojęć (*Ukraińska Republika Ludowa, Ukraińska Socjalistyczna Republika Sowiecka, traktat ryski*), biogram Symona Petlury (s. 55) oraz treść samego traktatu (tekst źródłowy nr 35). Następnie przygotuj krótką rozprawkę na temat: Czy Polska zdradziła Ukraińską Republikę Ludową, podpisując traktat pokojowy z bolszewikami 18 marca 1921 r.?

(poziom rozszerzony, 30 minut)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

(The page contains a large area of red dotted lines, indicating a template for handwritten text.)

BLOK TEMATYCZNY

BOLSZEWICKA PIĄTA KOLUMNA W RZECZYPOSPOLITEJ. POLSCY KOMUNIŚCI PRZECIW NIEPODLEGŁEJ

autor: Ewa Dyngosz

Wykonując zadania w tego bloku tematycznego, należy skorzystać z:

- tekstów źródłowych nr 11, 12, 30, 31
- plakatów 1-5

Wykonanie całego bloku zajmie ok. 55 minut.

ZADANIE 1. Zapoznaj się z fragmentem odezwy Komitetu Wykonawczego Międzynarodówki Komunistycznej „Do proletariuszy wszystkich krajów!” opublikowanej 18 maja 1920 r. (tekst źródłowy nr 11). Następnie wyobraź sobie, że przeniosłeś się w czasie do 1920 r. Jesteś robotnikiem w Fabryce Izraela Poznańskiego w Łodzi. Ktoś podrzucił Ci fragment odezwy. Metodą uproszczonego drzewka decyzyjnego (pod postacią tabelki) rozważ argumenty za dołączeniem się do ruchu komunistycznego i przeciwko.

(poziom podstawowy, 15 minut)

Uproszczona forma drzewa decyzyjnego

PYTANIE LUB PROBLEM:			
TAK		NIE	
KORZYŚCI	NIEBEZPIECZEŃSTWA	KORZYŚCI	NIEBEZPIECZEŃSTWA

WASZA DECYZJA:

ZADANIE 2. Na podstawie telegramu Lwa Trockiego w sprawie propagandy wojennej (tekst źródłowy nr 12) zbuduj własną definicję propagandy oraz wymień środowiska, które należałoby zaangażować, by propaganda była skuteczna.

(poziom podstawowy, 10 minut)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ZADANIE 3. Przeanalizuj polskie plakaty propagandowe (plakaty 1–5), a następnie odpowiedz na poniższe pytania.

(poziom podstawowy, 10 minut)

► Jak jest w nich przedstawiona Polska?

.....

.....

► Do jakich emocji odwoływali się autorzy plakatów?

.....

.....

- Co chcieli osiągnąć poprzez rozpowszechnianie tych plakatów?

ZADANIE 4. Na podstawie poniższego zdjęcia oraz jego opisu autorstwa współczesnego polskiego historyka wyjaśnij, dlaczego podkreśla on, że Tymczasowy Komitet Rewolucyjny Polski został założony dokładnie w rocznicę przystąpienia króla Stanisława Augusta do Targowicy. Jakie to może mieć symboliczne znaczenie?

(poziom rozszerzony, 10 minut)

Źródło: Biblioteka Narodowa

Przedstawiciele Tymczasowego Komitetu Rewolucyjnego Polski (w skrócie: Polrewkom), powstałego w Smoleńsku 23 lipca 1920 r., dokładnie w rocznicę przystąpienia Stanisława Augusta do Targowicy (23 lipca 1792 r.). W środkowym rzędzie od lewej widoczni: Iwan Skworcow-Stiepanow, Feliks Dzierżyński (nazywany *czerwonym katem*), Julian Marchlewski, Feliks Kon. Mieli oni po zdobyciu Warszawy przez Armię Czerwoną utworzyć rząd z nadania bolszewickiego. Zdjęcie z plebanii w Wyszkanie, gdzie Dzierżyński odkrył przed księdzem Mieczkowskim sowiecki plan podbicia Polski, Europy i USA. Po polskim zwycięstwie pod Warszawą przedstawiciele Polrewkomu w popłochu uciekli na wschód.

Źródło: A. Nowak, *Kłęska imperium zła*, Kraków 2020, s. 103.

► Odpowiedź:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ZADANIE 5. Na podstawie odezwy TKRP zamieszczonej w gazecie propagandowej „Goniec Czerwony” z 1920 r. (tekst źródłowy nr 30) uzupełnij poniższe zdania.

(poziom podstawowy, 5 minut)

Odezwa TKRP jest skierowana do polskich _____
i _____. Jej autorzy, wbrew prawdzie, zarzucają Polsce
_____, _____, _____.
Jako największe zagrożenie postrzegają _____, a w zamian propo-
nują wprowadzenie rządu _____.

ZADANIE 6. Na podstawie odezwy propagandowej TKRP „Do ludu pracującego miast i wsi” (tekst źródłowy nr 31) odpowiedz na poniższe pytania.

(poziom podstawowy, 5 minut)

1. Do czego TKRP namawia polskiego chłopca i robotnika?

.....

.....

.....

.....

.....

2. Jakie argumenty podają za koniecznością wsparcia Armii Czerwonej?

.....

.....

.....

.....

.....

BLOK TEMATYCZNY

WOJNA LAT 1919–1921 W LITERATURZE POLSKIEJ

autor: Edyta Gula

Wykonując zadania w tego bloku tematycznego, należy skorzystać z:

- tekstów literackich nr 1–4
- plakatów 1–5

Wykonanie całego bloku zajmie ok. 65 minut.

ZADANIE 1. Zapoznaj się z fragmentem powieści Stefana Żeromskiego *Na probostwie w Wyszkowie* (tekst literacki nr 1), a następnie wykonaj poniższe polecenia.

(poziom podstawowy, 25 minut)

a. Wymień oskarżenia, jakie formułuje Żeromski wobec utworzonego przez bolszewików Tymczasowego Komitetu Rewolucyjnego Polski, a później zacytuj fragment tekstu, który mówi o sprzeczności życia i haseł głoszonych przez komunistycznych przywódców.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

b. Uzupełnij tabelkę

- ▶ Wypisz z tekstu cytaty, w których narrator określa swój stosunek do Feliksa Dzierżyńskiego.
- ▶ Na podstawie ich interpretacji scharakteryzuj postać Dzierżyńskiego.
- ▶ Odszukaj informacje historyczne w biogramie Feliksa Dzierżyńskiego (s. 52) oraz poza podanymi źródłami, które uzasadniają taką ocenę postaci przez Stefana Żeromskiego.

CYTATY	INTERPRETACJA - OCENA POSTACI	UZASADNIENIE HISTORYCZNE

c. Z jakiego utworu pochodzi cytat i symbol złotego rogu? Wyjaśnij znaczenie tego symbolu.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

d. „Jak w wielu innych rzeczach, tak i tutaj, niedoszły władca mylił się zasadniczo. Złotego rogu Polski wcale w rękę nie trzymał...”. Wyjaśnij znaczenie aluzji literackiej użytej przez Żeromskiego...

► ...do oceny działalności Juliana Marchlewskiego i „rządu polskiego” utworzonego przez bolszewików

.....

.....

.....

► ...w ostatnim akapicie tekstu.

.....

.....

.....

ZADANIE 2. Zapoznaj się z fragmentem książki Eugeniusza Małaczewskiego *Koń na wzgórzu* (tekst literacki nr 2) oraz z poniższym krótkim biogramem autora, a następnie wykonaj poniższe polecenia.

(poziom podstawowy, 25 minut)

Eugeniusz Małaczewski (1895–1922) – polski pisarz i żołnierz; początkowo służył w armii carskiej, później w polskich formacjach; w latach 1918–1919 walczył z bolszewikami w rejonie Murmańska i Archangielska, następnie służył w Błękitnej Armii gen. Józefa Hallera; uczestnik wojny z Ukraińcami o Galicję Wschodnią oraz wojny polsko-bolszewickiej; awansowany do do rangi porucznika; kawaler Orderu Virtuti Militari

a. Wymień utwory literackie różnych epok, które zawierają motyw dworku szlacheckiego. Jakie jest znaczenie symboliczne tego motywu w literaturze narodowej?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

b. Napisz, do jakiej konwencji literackiej i symboliki dworku polskiego nawiązuje tekst Małaczewskiego. Następnie zacytuj odpowiednie fragmenty.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

c. W poniższej tabelce zostały umieszczone tradycyjne wartości, które reprezentuje dwór szlachecki. Na podstawie tekstu uzupełnij tabelę, wpisując zniszczenia dokonane przez bolszewików, będące zaprzeczeniem tych wartości.

WARTOŚCI	OPIS ZNISZCZENIA
1. Dom, rodzina, tradycja	
2. Poszanowanie sztuki, nauki	
3. Łączność z kulturą antyczną	
4. Harmonia ludzi i przyrody	

d. Na podstawie tekstu i uzupełnionej tabeli oceń zniszczenia dokonane przez bolszewików stacjonujących w dworku. Dlaczego nie usprawiedliwia ich walka i działania wojenne? Czego świadectwem są zniszczenia dokonane przez bolszewików?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

e. Do jakich cech bolszewickich najeźdźców odwoływały się propagandowe plakaty z czasów wojny 1920 r.? (plakaty 1–5)

.....

.....

.....

.....

.....

ZADANIE 3. Przeczytaj fragment powieści Stefana Żeromskiego *Przedwiośnie* (tekst literacki nr 4), a potem wykonaj poniższe polecenia.

(poziom podstawowy, 15 minut)

a. Zaznacz poprawne odpowiedzi (A, B, C, D). W każdym przypadku tylko jedna odpowiedź jest prawidłowa:

*W długich do samej ziemi szynelach, ciężkich i grubych, w papachach na spoconych głowach, boso przeważnie lub w buciorach najrozmaitszego pochodzenia brnęli ci **młodzi zdobywcy świata** pod strażą małych i niedorosłych żołnierzy polskich...*

Zaznaczone we fragmencie określenie jeńców bolszewickich ma charakter:

A. pogardliwy	C. historyczny
B. ironiczny	D. parodystyczny.

– Przeszedłeś Warszawę zdobywać, śmierdziuchu moskiewski, jeden z drugim?...
Dawno cię tu nie widzieli, mordo sobacza? Jużes naszych zwyciężył?...
Idziesz zasiadać w kucki na złotej sali w królewskim zamku?...

Pytania retoryczne zawarte w wypowiedzi kobiety wyrażają:

- A. agresję
- B. wrogość
- C. pogardę
- D. wszystkie odpowiedzi są poprawne.

*Jakie to mają cylinderki morowe, ciepłe na tę porę! E – franty! A dopiero buty na nich – klasa!
Jakimi to ślepkami na nas kłapią! A buzie jakie to pocziwe! Każdy jakby z dzbanuszka wylizał.*

Ironia wyczuwalna w wypowiedzi ma na celu:

- A. parodię
- B. drwinę i sarkazm
- C. sympatię i współczucie
- D. sympatię i współczucie.

– Żeby tak miała z parę koszyków ziemniaków, jak nie mam, tobym nagotowała w łupinach
i dała wam w korycie żreć, świnię wygłodniałe!... Nie mogę, moje państwo kochane, patrzeć
na te głodne ryje. No, nie mogę!

Intencją tej wypowiedzi szynkarki pod adresem jeńców bolszewickich jest wyrażenie:

- A. sympatii i współczucia
- B. litości i współczucia
- C. szacunku i litości
- D. wszystkie odpowiedzi są poprawne.

b. Na podstawie tekstu oraz poleceń z podpunktu a. opisz reakcję kobiety na kolumnę jeńców bolszewickich.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

TABLICA SYNCHRONISTYCZNA

POLSKA

ŚWIAT

1917

14 stycznia 1917 r. – inauguracyjne posiedzenie Tymczasowej Rady Stanu, organu polskiej władzy, ustanowionej przez władze okupacyjne Cesarstwa Niemieckiego i Austro-Węgier

2 lipca 1917 r. – wystąpienie Józefa Piłsudskiego z Tymczasowej Rady Stanu na tle kryzysu przysięgowego

9 lipca 1917 r. – rozkaz Józefa Piłsudskiego obligujący legionistów do odmowy złożenia przysięgi na wierność cesarzom Niemiec i Austro-Węgier.

22 lipca 1917 r. – uwięzienie Józefa Piłsudskiego i Kazimierza Sosnkowskiego w twierdzy w Magdeburgu

15 sierpnia 1917 r. – utworzenie przez Romana Dmowskiego w Lozannie Komitetu Narodowego Polski

25 sierpnia 1917 r. – podanie się do dymisji Tymczasowej Rady Stanu

12 września 1917 r. – powstanie Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego

20 września 1917 r. – uznanie Komitetu Narodowego Polski przez rząd Francji (a później kolejne państwa: Wielką Brytanię, Włochy i Stany Zjednoczone) za namiastkę rządu polskiego na emigracji i przedstawicielstwo interesów Polski

3–9 marca 1917 r. – rozruchy w Piotrogradzie – początek tzw. rewolucji lutowej w Rosji

13 marca 1917 r. – powstanie Piotrogradzkiej Rady Delegatów Robotniczych i Żołnierskich składającej się z różnych ugrupowań socjalistów rosyjskich (bolszewików, mienszewików i eserowców)

15 marca 1917 r. – abdykacja cara Mikołaja II; powołanie przez Komitet Tymczasowy Dumy oraz Piotrogradzką Radę Delegatów Rządu Tymczasowego

16 kwietnia 1917 r. – przybycie przywódcy bolszewików Włodzimierza Lenina do Piotrogradu ze Szwajcarii – dzięki pomocy niemieckiej

3 maja 1917 r. – powstanie Gwardii Czerwonej, czyli paramilitarnych oddziałów bolszewików

17–19 lipca 1917 r. – rozruchy wzniecone przeciwko Rządowi Tymczasowemu przez żołnierzy twierdzy Pietropawłowskiej i marynarzy Floty Kronsztadzkiej z inspiracji bolszewików i anarchistów; zdelegalizowanie partii bolszewików – ucieczka Lenina do Finlandii

23 października 1917 r. – potajemny powrót Lenina do Piotrogradu; utworzenie przez Piotrogradzką Radę Delegatów Komitetu Wojskowo-Rewolucyjnego, który przygotował przewrót i przejęcie władzy przez bolszewików

POLSKA	ŚWIAT
	<p>październik 1917 r. – przejęcie władzy w Estonii przez komunistyczny Komitet Wojskowo-Rewolucyjny</p> <p>6/7 listopada 1917 r. – wystrzał z krążownika „Aurora”, zacumowanego na rzece Newie w Piotrogradzie będący sygnałem do ataku Gwardii Czerwonej na Pałac Zimowy, czyli siedzibę Rządu Tymczasowego; początek tzw. rewolucji październikowej w Rosji</p> <p>9 listopada 1917 r. – ogłoszenie na II Zjeździe Rad Delegatów Robotniczych i Żołnierskich przejęcia władzy przez Rząd Tymczasowy Robotników i Chłopów – Radę Komisarzy Ludowych; Lenin staje na czele Rady Komisarzy Ludowych</p> <p>29 listopada – proklamowanie utworzenia Estońskiej Komuny Ludu Pracującego w Narwie</p> <p>20 grudnia 1917 r. – utworzenie Wszechrosyjskiej Nadzwyczajnej Komisji do Walki z Kontrrewolucją i Sabotażem, w skrócie „Czeka”; na jej czele stanął Feliks Dzierżyński, działacz bolszewicki polskiego pochodzenia, zwany czerwony katem</p>
1918	
<p>4 lutego 1918 r. – ustawa Rady Regencyjnej o Radzie Stanu Królestwa Polskiego</p>	<p>8 stycznia 1918 r. – orędzie do Kongresu prezydenta Stanów Zjednoczonych Thomasa Woodrowa Wilsona, zawierające program pokojowy, a w nim m.in. zapewnienie stworzenia niepodległego państwa polskiego na terytoriach zamieszkałych przez ludność bezsprzecznie polską, z wolnym dostępem do morza, niepodległością polityczną, gospodarczą, integralnością terytorialną zagwarantowaną przez konwencję międzynarodową oraz zapowiedź stworzenia Ligi Narodów</p> <p>27 stycznia 1918 r. – wybuch wojny domowej w Finlandii</p> <p>29 stycznia 1918 r. – proklamowanie w Helsinkach Fińskiej Socjalistycznej Republiki Robotniczej</p> <p>16 lutego 1918 r. – proklamacja niepodległości Litwy i ogłoszenie jej królestwem przez Litewską Radę Państwową Tarybę. Formalny koniec unii polsko-litewskiej</p> <p>3 marca 1918 r. – podpisanie traktatu pokojowego w Brześciu nad Bugiem pomiędzy Rosją bolszewicką a Cesarstwem Niemieckim, Austro-Węgrami i ich sojusznikami</p> <p>4 marca 1918 r. – pierwszy potwierdzony przypadek grypy hiszpanki, początek pandemii, która objęła około 1/3 populacji całego świata i uśmierciła od 21–25 mln do 50–100 mln ludzi – liczba ofiar była większa od śmiertelnego żniwa I wojny światowej</p>

POLSKA	ŚWIAT
<p>9 kwietnia 1918 r. – wybory do Rady Stanu Królestwa Polskiego</p>	<p>7 kwietnia 1918 r. – zdobycie Helsinek, stolicy Finlandii, przez siły dowodzone przez gen. Carla Mannerheima</p> <p>15 maja 1918 r. – zakończenie wojny domowej w Finlandii – zdobycie przez siły antykomunistyczne dawnej bazy rosyjskiej w Ino na przesmyku Karelskim.</p> <p>1918–1921 – powstanie tambowskie (tzw. antonowszczyzna) wywołane przez bezwzględne rekwizycje bolszewików; pacyfikował je m.in. Michaił Tuchaczewski; zabito wówczas ok. 100 tys. chłopów, również przy użyciu gazów bojowych</p> <p>sierpień 1918 r. – w Wilnie powstała Komunistyczna Partia Litwy i Białorusi</p>
<p>7 października 1918 r. – ogłoszenie niepodległości Królestwa Polskiego przez Radę Regencyjną</p>	<p>2 listopada 1918 r. – ogłoszenie niepodległości i proklamowanie I Republiki Litewskiej</p>
<p>12 października 1918 r. – Rada Regencyjna przejęła władzę nad wojskiem polskim</p>	<p>3 listopada 1918 r. – początek tzw. rewolucji listopadowej – buntu marynarzy w Kilonii (rewolta w armii niemieckiej), który zapoczątkował rozruchy w portach w Hamburgu, Lubece i Bremie</p>
<p>1–22 listopada 1918 r. – walki o Lwów między Polakami („Orlęta Lwowskie”) i Ukraińcami, wygrane przez Polaków. Oblężenie Lwowa przez wojska ukraińskie trwało do czerwca 1919</p>	<p>3 listopada 1918 r. – początek negocjacji o warunkach kapitulacji przez Austro-Węgry</p> <p>8 listopada 1918 r. – wypowiedzenie posłuszeństwa cesarzowi Wilhelmowi II Hohenzollernowi przez niemiecką armię</p>
<p>8 listopada – uwolnienie Józefa Piłsudskiego i Kazimierza Sosnkowskiego z twierdzy w Magdeburgu</p>	<p>9 listopada 1918 r. – abdykacja cesarza Niemiec Wilhelma II Hohenzollerna; proklamowanie republiki w Niemczech tzw. Republiki Weimarskiej</p>
<p>10 listopada 1918 r. – przybycie Józefa Piłsudskiego z Magdeburga do Warszawy</p>	<p>9 listopada 1918 r. – proklamowanie powstania Niemieckiej Republiki Sowieckiej (Karl Liebknecht)</p>
<p>11 listopada 1918 r. – Rada Regencyjna przekazała władzę nad podległym jej wojskiem Józefowi Piłsudskiemu</p>	<p>11 listopada 1918 r. – kapitulacja Niemiec i zakończenie I wojny światowej</p> <p>12 listopada 1918 r. – powstanie Republiki Austrii po rozpadzie Austro-Węgier i zrzeczeniu się władzy absolutnej przez cesarza Karola I Habsburga. Próba komunistycznego przewrotu w Austrii w czasie proklamowania republiki (po rozpadzie Austro-Węgier)</p>

POLSKA	ŚWIAT
<p>29 listopada 1918 r. – objęcie urzędu Tymczasowego Naczelnika Państwa przez Józefa Piłsudskiego. Funkcję tę piastował do 20 lutego 1919 r., kiedy to przez Sejm Ustawodawczy został zatwierdzony jako Naczelnik Państwa</p> <p>26 grudnia 1918 r. – przybycie do Poznania Ignacego Paderewskiego</p> <p>27 grudnia 1918 r. – wybuch powstania w Wielkopolsce</p>	<p>24 listopada 1918 r. – utworzenie Węgierskiej Partii Komunistycznej z Bélą Kunem na czele</p> <p>16 grudnia 1918 r. – proklamacja Litewskiej Republiki Rad uznanej 19 grudnia przez Radę Komisarzy Ludowych w Moskwie</p>
1919	
<p>5 stycznia 1919 r. – wkroczenie Armii Czerwonej do Wilna</p> <p>15 stycznia 1919 r. – zaproszenie Polski do udziału w konferencji pokojowej w Paryżu przez państwa ententy</p> <p>14 lutego 1919 r. – początek działań wojennych. Starcia Wojska Polskiego z bolszewikami na Polesiu</p>	<p>1919 r. – koniec epidemii grypy hiszpanki, na którą zmarło, według różnych szacunków od 20–25 do 50–100 mln osób</p> <p>5–15 stycznia 1919 r. – powstanie Spartakusa – wybuch rewolty komunistycznej w Berlinie spacyfikowanej przez oddziały rządowe, zginęło 150 osób – również czołowi działacze komunistyczni, tj. Karl Liebknecht i Róża Luksemburg</p> <p>16 stycznia 1919 r. – ratyfikowanie 18 poprawki do Konstytucji Stanów Zjednoczonych wprowadzającej prohibicję</p> <p>18 stycznia 1919 r. – początek konferencji pokojowej w Paryżu</p> <p>Styczeń 1919 r. – całkowite wyzwolenie Estonii z rąk sił bolszewickich</p> <p>29 stycznia 1919 r. – uznanie niepodległości Polski przez Stany Zjednoczone Ameryki Płn. i nawiązanie stosunków dyplomatycznych przez oba kraje</p> <p>29 stycznia 1919 r. – przedstawienie na konferencji pokojowej w Paryżu przez Romana Dmowskiego przewodniczącego Polskiego Komitetu Narodowego polskich postulatów dotyczących granicy Polski po I wojnie światowej</p> <p>2–6 marca 1919 r. – utworzenie Międzynarodówki Komunistycznej (Kominternu) na kongresie w Moskwie. Ugruntowanie dominującej roli bolszewików wobec wszystkich dziesięćnastu europejskich partii komunistycznych</p> <p>21 marca 1919 r. – proklamowanie Węgierskiej Republiki Rad przez Węgierską Partię Komunistyczną</p>

POLSKA	ŚWIAT
<p>Kwiecień – czerwiec 1919 r. – transport oddziałów Armii Polskiej we Francji do Polski</p> <p>16–20 kwietnia 1919 r. – pierwszy transport do Polski żołnierzy Armii Polskiej we Francji (Błękitnej Armii) wraz z jej dowódcą gen. Józefem Hallerem i częścią sztabu przez terytorium Rzeszy Niemieckiej</p> <p>16 kwietnia 1919 r. – początek polskiej ofensywy na Wilno</p> <p>21 kwietnia 1919 r. – zajęcie Wilna przez Wojsko Polskie po brawurowej akcji płk. Władysława Beliny-Prażmowskiego</p> <p>18 maja 1919 r. – polska ofensywa w Galicji Wschodniej przeciw wojskom ukraińskim</p> <p>13 lipca 1919 r. – zwycięska bitwa pod Jazłowcem 14 pułku Ułanów 4. Dywizji Strzelców Polskich z oddziałami Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej</p>	<p>3 kwietnia 1919 r. – przyjęcie ustawy przez austriacki parlament o obaleniu dynastii Habsburgów i konfiskacie ich majątku przez Republikę Austrii</p> <p>6 kwietnia – 3 maja 1919 r. – komunistyczny przewrót dokonany po zabójstwie Kurta Eisnera – socjaldemokratycznego premiera rządu Republiki Bawarskiej. Proklamowanie Bawarskiej Republiki Rad. Pucz został spacyfikowany przez niemieckie wojsko rządowe</p> <p>maj 1919 r. – dekret Rady Komisarzy Ludowych o „obozach pracy przymusowej” – początek GUŁAG-u; w 1922 r. na terenie Rosji sowieckiej istniały już 132 obozy, w których przebywało ponad 80 tys. ludzi</p> <p>22 maja 1919 – zajęcie Rygi przez oddziały niemieckie i wyparcie sił bolszewickich Łotewskiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej. Przejęcie kontroli przez siły niepodległościowe nad stolicą Łotwy</p> <p>1919–1920 – antybolszewickie powstanie chłopskie w Zachodniej Syberii</p> <p>4 czerwca – Kongres Stanów Zjednoczonych przyjął 19. poprawkę do Konstytucji gwarantującą kobietom czynne prawo wyborcze i przekazał ją stanom do ratyfikacji</p> <p>15 czerwca 1919 r. – próba komunistycznego przewrotu inspirowana przez węgierskich komunistów</p> <p>16 czerwca 1919 r. – proklamowanie powstania Słowackiej Republiki Rad ze stolicą w Preszowie przez przywódcę Węgierskiej Partii Komunistycznej Béłę Kuna na terenach słowackich zajętych przez węgierskich komunistów</p> <p>28 czerwca 1919 r. – podpisanie przez Niemcy i państwa zwycięskiej koalicji traktatu pokojowego tzw. traktatu wersalskiego ratyfikowanego 10 stycznia 1920 r.</p> <p>7 lipca 1919 r. – zlikwidowanie rewolty komunistycznej w Słowacji przez wojsko czechosłowackie</p>

POLSKA	ŚWIAT
<p>17 lipca 1919 r. – wyparcie armii ukraińskiej za rzekę Zbrucz, koniec wojny polsko-ukraińskiej o Galicję Wschodnią</p> <p>20 lipca 1919 r. – rozejm pomiędzy polską armią a oddziałami Ukraińskiej Republiki Ludowej atamana Symona Petlury</p> <p>8 sierpnia 1919 r. – zdobycie Mińska przez oddziały polskie</p> <p>22–29 sierpnia 1919 r. – tajne rokowania polsko-bolszewickie w Białowieży</p> <p>Wrzesień 1919 r. – złamanie szyfrów Armii Czerwonej przez por. Jana Kowalewskiego i kierowany przez niego zespół kryptologów przy Sztabie Generalnym WP</p> <p>21 listopada 1919 r. – przyznanie Polsce 25-letniego mandatu nad Galicją Wschodnią pod nadzorem Ligi Narodów przez Radę Najwyższą Konferencji Pokojowej w Paryżu</p> <p>30 grudnia 1919 r. – podpisanie polsko-łotewskiego porozumienia wojskowego w sprawie wspólnej ofensywy przeciwko Armii Czerwonej na terenie Łotwy</p>	<p>31 lipca 1919 r. – uchwalenie konstytucji przez parlament niemiecki tzw. Republiki Weimarskiej</p> <p>sierpień 1919 r. – rozbicie węgierskiej rewolty komunistycznej przez wojska rumuńskie</p> <p>10 września 1919 r. – w Saint-Germain-en-Laye podpisano traktatu pokojowy między państwami ententy a Austrią</p> <p>21 października 1919 r. – ratyfikacja traktatu pokojowego z Saint Germain – powstanie Republiki Austrii</p> <p>28 października 1919 r. – początek prohibicji w Stanach Zjednoczonych</p> <p>19 listopada 1919 r. – uznanie i potwierdzenie naukowe teorii względności Alberta Einsteina</p> <p>26 grudnia 1919 r. – dekret Rady Komisarzy Ludowych o likwidacji analfabetyzmu w Rosji bolszewickiej</p>
1920	
<p>3 stycznia 1920 r. – zdobycie Dyneburga (Dźwińska) przez wojska polskie i łotewskie</p>	<p>10 stycznia 1920 r. – ratyfikacja traktatu wersalskiego</p> <p>16 stycznia 1920 r. – powołanie Ligi Narodów</p> <p>21 stycznia 1920 r. – zakończenie konferencji pokojowej w Paryżu</p> <p>2 lutego 1920 r. – traktat pokojowy w Tartu – uznanie niepodległości Estonii przez Rosję bolszewicką</p> <p>13 marca – 5 kwietnia 1920 r. – rewolta komunistyczna w Zagłębiu Ruhry spacyfikowana przez niemiecką armię</p>

POLSKA	ŚWIAT
<p>21 kwietnia 1920 r. – podpisanie konwencji politycznej (umowa warszawska) między Polską a Ukraińską Republiką Ludową</p>	
<p>24 kwietnia 1920 r. – podpisanie porozumienia wojskowego pomiędzy Polską a Ukraińską Republiką Ludową dotyczącego ścisłej współpracy wojskowej w wojnie z Rosją sowiecką</p>	
<p>25 kwietnia 1920 r. – początek ofensywy Wojska Polskiego i armii Ukraińskiej Republiki Ludowej (wyprawa kijowska) na Podolu i Ukrainie</p>	
<p>7 maja 1920 r. – wkroczenie Wojska Polskiego, dowodzonego przez gen. Edwarda Rydza-Śmigłego i żołnierzy Ukraińskiej Republiki Ludowej do Kijowa</p>	
<p>14 maja 1920 r. – początek kontrofensywy na Białorusi Frontu Zachodniego Armii Czerwonej pod dowództwem Michaiła Tuchaczewskiego</p>	
<p>27 maja 1920 r. – początek kontrofensywy na Ukrainie bolszewickiego Frontu Południowo-Zachodniego pod dowództwem Aleksandra Jegerowa</p>	
<p>29 maja 1920 r. – początek kontrofensywy bolszewickiej pod Kijowem</p>	
<p>5 czerwca 1920 r. – przełamanie polskiego frontu pod Skwirą na Ukrainie przez oddziały 1 Armii Konnej Siemiona Budionnego</p>	
<p>9 czerwca – 2 lipca 1919 r. – stały odwrót Wojska Polskiego w kierunku zachodnim</p>	
<p>1 lipca 1920 r. – powołanie Rady Obrony Państwa Przez Sejm RP. Tworzyli ją: Naczelnik Państwa Józef Piłsudski, marszałek Sejmu, 10 posłów wybranych przez Sejm, premier, 3 ministrów wybranych przez rząd oraz 3 przedstawicieli armii wybranych przez Naczelnego Wodza (Rada działała do 1 października 1920 r.)</p>	
<p>4 lipca 1920 r. – początek głównej ofensywy bolszewickiego Frontu Zachodniego przeciwko Polsce. Przełamanie polskich pozycji i odwrót Wojska Polskiego na całym froncie</p>	
<p>7 lipca 1920 r. – gen. Józef Haller zostaje mianowany Głównym Inspektorem Armii Ochotniczej</p>	
<p>11 lipca 1920 r. – wkroczenie Armii Czerwonej do Mińska</p>	
<p>10 lipca 1920 r. – podpisanie przez premiera RP Władysława Grabskiego niekorzystnego dla Polski układu w Spa, narzuconego przez Wielką Brytanię</p>	<p>5–16 lipca 1920 r. – konferencja międzynarodowa w Spa</p>

POLSKA	ŚWIAT
<p>12 lipca 1920 r. – podpisanie traktatu między Rosją bolszewicką a rządem litewskim, który przewidywał przekazanie stronie litewskiej Wilna; zgoda na przemarsz wojsk sowieckich przez terytorium Litwy; złamanie deklaracji neutralności wobec konfliktu polsko-bolszewickiego przez państwo litewskie</p> <p>15 lipca 1920 r. – wycofanie się oddziałów polskich z Wilna i zajęcie go przez Armię Czerwoną (miasto zostało przekazane miastu w ręce Litwinów w kolejnym miesiącu)</p> <p>23 lipca 1920 r. – rozkaz zajęcia Warszawy przez Front Zachodni i Lwowa przez Front Południowo-Zachodni wydany przez głównodowodzącego Armii Czerwonej Siergieja Kamieniewa</p> <p>23 lipca 1920 r. – powołanie w Smoleńsku przez działaczy bolszewickich polskiego pochodzenia Tymczasowego Komitetu Rewolucyjnego Polski</p> <p>24 lipca 1920 r. – utworzenie Rządu Obrony Narodowej pod przewodnictwem Wincentego Witosa</p> <p>25 lipca 1920 r. – przerwanie frontu polskiego pod Brodami i oblężenie Lwowa przez sowiecką 1 Armię Konną; odwrót Wojska Polskiego na linię Bugu i Narwi na odcinku północnym</p> <p>25 lipca 1920 r. – przybycie do Warszawy Misji Międzysojuszniczej z lordem Edgarem d’Abernonem i gen. Maxime’em Weygandem</p> <p>28 lipca 1920 r. – wkroczenie Armii Czerwonej do Białegostoku</p> <p>30 lipca 1920 – wydanie komunikatu o przejęciu władzy przez Tymczasowy Komitet Rewolucyjny Polski w składzie: Julian Marchlewski – przewodniczący, Edward Próchniak – sekretarz, Feliks Dzierżyński – nieformalny przewodniczący, Feliks Kon – oświata, Józef Unszlicht – sprawy partyjne, Bernard Zaks – przemysł, Stanisław Bobiński – rolnictwo, Tadeusz Rydwański – propaganda i agitacja</p> <p>1 sierpnia 1920 r. – wkroczenie Armii Czerwonej do Brześcia nad Bugiem.</p> <p>9 sierpnia 1920 r. – wznowienie pertraktacji pokojowych z bolszewikami w Mińsku</p> <p>11 sierpnia 1920 r. – podejście wojsk bolszewickich do linii Wisły w rejonie Włocławka</p>	

POLSKA	ŚWIAT
<p>12 sierpnia 1920 r. – podejście wojsk bolszewickich w rejon przedmieść Warszawy. Natarcie na Płock i Włocławek</p>	
<p>12 sierpnia 1920 r. – złożenie dymisji z funkcji Naczelnego Wodza na ręce Premiera Wincentego Witosa i wyjazd marszałka Józefa Piłsudskiego z Warszawy do Puław w celu objęcia dowództwa nad grupą uderzeniową 3 i 4 Armii Wojska Polskiego</p>	
<p>13–16 sierpnia 1920 r. – walki 1 Armii Wojska Polskiego gen. Franciszka Latinika na przedpolu Warszawy – w rejonie Radzymina i Ossowa</p>	
<p>13 sierpnia 1920 r. – początek bitwy warszawskiej w rejonie Ossowa, Radzymina, Nieporętu i Okuniewa</p>	
<p>14–16 sierpnia 1920 r. – walki nad Wkrą (w rejonie Borkowa) Brygady Syberyjskiej i 9 Dywizji Piechoty (wchodzących w skład 5 Armii dowodzonej przez gen. Władysława Sikorskiego) powstrzymujące natarcie 15 Armii sowieckiej – kontrofensywa polska w kierunku Nasielska</p>	
<p>14 sierpnia 1920 r. – początek kontrofensywy wojsk polskich znad Wkry na Północnym Mazowszu 5 Armii dowodzonej przez gen. Władysława Sikorskiego</p>	
<p>15 sierpnia 1920 r. – zwycięskie kontruderzenie oddziałów Wojska Polskiego pod dowództwem gen. Lucjana Żeligowskiego na zajęty przez wojska sowieckie Radzymin</p>	
<p>15 sierpnia 1920 r. – zdobycie przez 203. Ochotniczy Pułk Ułanów radiostacji 4 Armii bolszewickiej w Ciechanowie, która tym samym utraciła łączność z dowództwem Armii Czerwonej</p>	
<p>16 sierpnia 1920 r. – początek kontrofensywy 3 i 4 Armii Wojska Polskiego znad rzeki Wieprz na tyły Frontu Zachodniego wojsk sowieckich</p>	
<p>16–18 sierpnia 1920 r. – obrona Włocławka przed siłami III Korpusu Kawalerii Gaja Bżyszkiana, zwanego Gaj-chanem</p>	
<p>17 sierpnia 1920 r. – oddziały 4 Armii sowieckiej osiągają rejon Lidzbarka i Działdowa</p>	
<p>18 sierpnia 1920 r. – generalny odwrót większości formacji wojsk sowieckich dowodzonych przez Michała Tuchaczewskiego</p>	
<p>18–19 sierpnia 1920 r. – obrona Płocka przed oddziałami III Korpusu Kawalerii Gaja Bżyszkiana</p>	

POLSKA	ŚWIAT
<p>19 sierpnia 1920 r. – wkroczenie oddziałów polskich do Brześcia nad Bugiem</p> <p>20 sierpnia 1920 r. – odwrót wojsk sowieckich na froncie Południowo-Zachodnim</p> <p>22 sierpnia 1920 r. – odbicie przez Wojsko Polskie Białegostoku i Łomży</p> <p>23 sierpnia 1920 r. – rozbicie części III Korpusu Kawalerii Gaja Bżyszkiana pod Kolnem, ucieczka wojsk bolszewickich i przekroczenie granicy Prus Wschodnich, gdzie zostają internowane</p> <p>25 sierpnia – 20 września 1920 r. – ofensywa Wojska Polskiego na Wołyniu i w Małopolsce</p> <p>31 sierpnia 1920 r. – rozbicie 1 Armii Konnej Siemiona Budionnego przez polską kawalerię w bitwie pod Komarowem w pobliżu Zamościa</p> <p>1 września 1920 r. – wkroczenie wojsk polskich do Suwałk</p> <p>1–3 września 1920 r. – walki oddziałów polskich z oddziałami Republiki Litewskiej na obszarach Suwałk, Sejn i Augustowa</p> <p>16 września 1920 r. – zajęcie Łucka i Równego na Ukrainie przez polskie wojsko</p> <p>20–29 września 1920 r. – operacja niemeńska Wojska Polskiego (bitwa nad Niemnem), zwycięska próba przełamania tworzącego się nowego frontu wojsk bolszewickich zlokalizowanych na linii rzeki Niemen</p> <p>21 września 1920 r. – początek polsko-bolszewickich rokowań pokojowych w Rydze</p> <p>7 października 1920 r. – początek tzw. buntu gen. Lucjana Żeligowskiego</p> <p>9 października 1920 r. – wkroczenie dywizji gen. Lucjana Żeligowskiego do Wilna</p> <p>15 października 1920 r. – zajęcie Mińska przez oddziały polskie</p> <p>18 października 1920 r. – zawieszenie broni na froncie polsko-bolszewickim i ustanowienie linii rozejmowej na rzece Zbrucz, miejscowościach Równem, Sarnach, Łunińcu, Wilejce i rzece Dziśnie</p>	<p>15 listopada 1920 r. – pierwsze zgromadzenie Ligi Narodów w Genewie</p> <p>listopad 1920 r. – upadek Sił Zbrojnych Południa Rosji na Krymie, bolszewicy mordują ponad 50 tys. żołnierzy „białych” i cywilów</p>

POLSKA	ŚWIAT
	<p>koniec 1920 r. – z inicjatywy Kominternu powstały Komunistyczna Partia Francji oraz Komunistyczna Partia Wielkiej Brytanii</p>
<h2>1921</h2>	
<p>24 lutego 1921 r. – podpisanie w Rydze polsko-bolszewickiego układu o repatriacji zakładników, jeńców cywilnych i wojennych, osób internowanych, uchodźców i emigrantów</p> <p>17 marca 1921 r. – uchwalenie konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (tzw. konstytucji marcowej)</p> <p>18 marca 1921 r. – podpisanie w Rydze traktatu pokojowego pomiędzy Rzeczpospolitą a bolszewicką Rosją i bolszewicką Ukrainą (tzw. traktat ryski)</p>	<p>1921 r. – z inicjatywy Kominternu powstały: Komunistyczna Partia Włoch, Komunistyczna Partia Belgii, Komunistyczna Partia Czechosłowacji, Komunistyczna Partia Rumunii, Komunistyczna Partia Hiszpanii</p> <p>1921–1922 – wielki głód m.in. na Powołżu spowodowany nadmiernymi rekwizycjami i polityką rolną bolszewików, zmarło ok. 5 mln ludzi</p> <p>marzec 1921 r. – powstanie marynarzy w Kronsztadzie przeciw bolszewikom spacyfikowane przez Armię Czerwoną, zamordowano ponad 2 tys. powstańców</p>

BIOGRAMY

BUDIONNY SIEMION (1883–1973) – działacz komunistyczny, marszałek Związku Sowieckiego. Dowódca I Armii Konnej, tzw. Konarmii, słynącej z okrucieństwa, grabieży i gwałtów. Podczas wojny polsko-bolszewickiej w 1920 r. armia Budionnego przerwała w czerwcu 1920 r. front na Ukrainie i uderzyła na tyły Wojska Polskiego zajmującego Kijów, Żytomierz, Berdyczów. 17 sierpnia 1920 r. stoczyła krwawą bitwę z polskimi żołnierzami-ochotnikami pod Zadwórzem. Powstrzymana i odparta przez oddziały polskie w bitwach pod Zamościem i Komarowem.

BŹYSZKIAN GAJ, inaczej: Gaja Dmitrijewicz Gaj, zwany też Gaj-chanem (1887–1937) – ormiański i sowiecki działacz komunistyczny. W czasie wojny polsko-bolszewickiej w 1920 r. dowodził II, a następnie III Korpusem Kawalerii. Z powodzeniem uniemożliwiał wojskom polskim ustabilizowanie frontu. Dotarł do mostów na Wiśle we Włocławku i Płocku. Dowodzone przez niego oddziały dopuszczały się licznych mordów, gwałtów i rabunków. Po Bitwie Warszawskiej osłaniał odwrót oddziałów bolszewickich uciekających do Prus Wschodnich.

DZIERŻYŃSKI FELIKS (1877–1926) – polski i sowiecki działacz komunistyczny. Organizator i szef sowieckich służb bezpieczeństwa: CzeKa, GPU i OGPU. Odpowiedzialny za masowy terror sowiecki. Podczas wojny polsko-bolszewickiej był członkiem Rady Wojennej przy Michaiile Tuchaczewskim. Członek komunistycznego Tymczasowego Komitetu Rewolucyjnego Polski w Białymstoku w 1920 r.

GERTZ WANDA (1896–1958) – legionistka, pod przybraną tożsamością jako Kazimierz Żuchowicz pełniła służbę w I Brygadzie Legionów Polskich. W 1919 r. wstąpiła do Wojska Polskiego, a rok później Józef Piłsudski awansował Wandę Gertz na podporucznika. W czasie wojny polsko-bolszewickiej pełniła funkcję zastępcy dowódcy II Ochotniczej Legii Kobiet w Wilnie przy dowództwie Frontu Litewsko-Białoruskiego. Jedna z założycielek międzywojennej organizacji Przynależność Wojskowe Kobiet, podczas II wojny światowej major Armii Krajowej, żołnierz Kedywu – komendantka oddziału „Dysk”.

HALLER JÓZEF (1873–1960) – dowódca Armii Polskiej we Francji, tzw. Błękitnej Armii, generał Wojska Polskiego. W czasie wojny polsko-bolszewickiej był m.in. dowódcą Frontu Północnego i Generalnym Inspektorem Armii Ochotniczej w 1920 r. W II Rzeczypospolitej był posłem do Sejmu RP, podczas II wojny światowej wszedł w skład Rządu RP na uchodźstwie.

JEZIOROWSKI TADEUSZ (1908–1939) – harcerz, w II Rzeczypospolitej porucznik pilot Wojska Polskiego. W czasie wojny polsko-bolszewickiej jako 11-letni uczeń Gimnazjum im. Marsz. St. Małachowskiego uczestniczył w obronie Płocka od 18 do 19 sierpnia 1920 r. W walkach wspierał obrońców, m.in. dostarczając amunicję na barykady. 10 kwietnia 1921 w Płocku Józef Piłsudski odznaczył go Krzyżem Walecznych.

KOWALEWSKI JAN (1892–1965) – podpułkownik Wojska Polskiego, matematyk, lingwista i kryptolog. Pod koniec lata 1919 r. złamał pierwsze klucze szyfrowe Armii Czerwonej. Podczas Bitwy Warszawskiej był organizatorem i szefem komórki kryptoanalizy w Oddziale II Sztabu Generalnego. Złamał 100 rosyjskich kluczy szyfrowych, co pomogło odczytać blisko 3000 tajnych depech wroga. Najważniejsza z nich dotyczyła sowieckich planów zdobycia Warszawy w 1920 r. W czasach II Rzeczypospolitej pełnił funkcję attaché wojskowego w Moskwie i w Bukareszcie.

LENIN WŁODZIMIERZ, właściwie: Władimir Iljcz Uljanow (1870–1924) – rosyjski i sowiecki działacz komunistyczny, twórca partii bolszewickiej, organizator i pierwszy przywódca państwa sowieckiego; współtwórca Rosji sowieckiej jako państwa totalitarnego, dyktator, inicjator masowego terroru odpowiedzialny za śmierć milionów ludzi. Po przegranej Bitwie Warszawskiej powiedział: „Polskę opanujemy i tak, gdy nadejdzie pora. Przeciwno Polsce możemy zawsze zjednoczyć cały naród rosyjski i nawet sprzymierzyć się z Niemcami. Oni pragną rewanzu, a my rewolucji. Chwilowo interesy nasze są wspólne”.

MARCHLEWSKI JULIAN (1866–1925) – polski i sowiecki działacz komunistyczny. Podczas wojny polsko-bolszewickiej prowadził rokowania z przedstawicielami strony polskiej w sprawie zakończenia wojny. W sierpniu 1920 r. mianowany przez Włodzimierza Lenina szefem Tymczasowego Komitetu Rewolucyjnego Polski.

PETLURA SYMON (1879–1926) – ukraiński polityk, pisarz, dziennikarz. Przewodniczący Dyrektoriatu Ukraińskiej Republiki Ludowej. Od lutego 1919 r. był szefem państwa ukraińskiego i dowódcą armii ukraińskiej jako naczelny ataman. Po zawarciu umowy politycznej i wojskowej z Polską w kwietniu 1920 r. dwie dywizje ukraińskie wzięły udział w ofensywie kijowskiej Wojska Polskiego oraz w obronie Zamościa przed bolszewikami w sierpniu 1920 r. Po traktacie ryskim i utracie uznania międzynarodowego dla Ukraińskiej Republiki Ludowej w 1921 r. Symon Petlura przebywał w Polsce, a następnie na emigracji w innych krajach europejskich.

PIŁSUDSKI JÓZEF (1867–1935) – polityk, działacz socjalistyczny i niepodległościowy, dowódca I Brygady Legionów Polskich oraz twórca Polskiej Organizacji Wojskowej. Marszałek Polski, Naczelnik Państwa Polskiego, Wódz Naczelny Wojska Polskiego. Dwukrotnie pełnił funkcję premiera. Podczas wojny polsko-bolszewickiej osobiście kierował wyprawą wileńską, wyprawą kijowską, Bitwą Warszawską oraz bitwą nad Niemnem.

ROŚCISZEWSKA MARCELINA (1875–1949) – pedagog, działaczka społeczna w Płocku. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości została komendantką Służby Narodowej Kobiet Polskich. W grudniu 1918 r. stanęła na czele Komitetu Obrony Lwowa i wraz z pierwszymi ochotnikami oraz pomocą materialną ruszyła na odsiecz oblężonego miasta. W chwili najazdu bolszewickiego na Płock 18 i 19 sierpnia 1920 r. kierowana przez nią Służba Narodowa zorganizowała w budynku pensji dla dziewcząt ambulatorium, intendenturę, łaźnię i herbaciarnię dla żołnierzy. Za swe dokonania 10 kwietnia 1921 r. została odznaczona przez marszałka Józefa Piłsudskiego Krzyżem Walecznych.

ROZWADOWSKI TADEUSZ (1866–1928) – generał Wojska Polskiego, szef Polskiej Misji Wojskowej w Paryżu. Jeden z architektów polskiego zwycięstwa w Bitwie Warszawskiej. Od lipca 1920 r. szef Sztabu Generalnego. Autor planu kontrnatarcia znad Wieprza oraz koncepcji bitwy, która doprowadziła do klęski Armii Czerwonej w sierpniu 1920 r.

SIKORSKI WŁADYSŁAW (1881–1943) – generał Wojska Polskiego, premier rządu II RP i rządu na uchodźstwie, Naczelnik Wojsk Polskich w czasie II wojny światowej. Podczas wojny polsko-bolszewickiej dowódca 9 Dywizji Piechoty i Grupy Poleskiej podczas ofensywy kijowskiej. W Bitwie Warszawskiej dowódca 5 Armii Frontu Północnego oraz 3 Armii podczas walk w rejonie Zamościa. Zginął podczas II wojny światowej 4 lipca 1943 r. w katastrofie samolotu w Gibraltarze, pełniąc funkcję premiera RP na uchodźstwie.

SKORUPKA IGNACY (1893–1920) – ksiądz katolicki, kapelan Wojska Polskiego. Podczas wojny polsko-bolszewickiej w lipcu 1920 r. kapelan wojskowy garnizonu praskiego. Na początku sierpnia 1920 mianowany kapelanem lotnym 1. Batalionu 236 Pułku Piechoty Armii Ochotniczej. Wraz z uczniami Gimnazjum im. Władysława IV na warszawskiej Pradze wyruszył do Ossowa. 14 sierpnia 1920 r. zginął w bitwie. W czasie uroczystości pogrzebowych na Powązkach gen. Józef Haller udekorował trumnę duchownego Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari.

STALIN JÓZEF (1879–1953) – gruziński i sowiecki działacz komunistyczny. Podczas wojny polsko-bolszewickiej działał w Radzie Wojennej Frontu Południowo-Zachodniego. Jego decyzja o wstrzymaniu uderzenia na Warszawę była uważana przez Tuchaczewskiego za przyczynę klęski wojsk bolszewickich. Po śmierci Lenina w 1924 r. przejął władzę w Związku Sowieckim. Dyktator, inicjator masowych prześladowań, odpowiedzialny za śmierć milionów ludzi.

TUCHACZEWSKI MICHAŁ (1893–1937) – rosyjski i sowiecki oficer, marszałek Związku Sowieckiego. Podczas rosyjskiej wojny domowej należał do najwybitniejszych dowódców bolszewickich. Od kwietnia 1920 r. dowodził Frontem Zachodnim, biorąc udział w Bitwie Warszawskiej i w bitwie nad Niemnem. Za przegraną wojnę z Polską publicznie oskarżał m.in. Stalina i Aleksandra Jegorowa, dowodzących Frontem Południowo-Zachodnim. W 1937 r. pod fikcyjnymi zarzutami został aresztowany, osądzony i skazany na śmierć w procesie sądowym w Związku Sowieckim rządzonym przez Józefa Stalina.

WEYGAND MAXIME (1867–1965) – generał armii francuskiej, członek Francuskiej Akademii Nauk. Podczas wojny polsko-bolszewickiej członek Misji Międzysojuszniczej w Polsce, doradca szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego gen. Tadeusza Rozwadowskiego. Podczas II wojny światowej był Naczelnym Wodzem Sił Zbrojnych Francji. W maju 1940 r. po klęsce Francji w rządzie kolaboracyjnym Vichy. W listopadzie 1941 r. został pozbawiony funkcji i aresztowany przez Niemców.

ZAGÓRSKA ALEKSANDRA (1884–1965) – podpułkownik Wojska Polskiego, członkini Organizacji Bojowej PPS oraz Związku Strzeleckiego we Lwowie, organizatorka drużyn kobiecych Polskiej Organizacji Wojskowej i kobiecej służby wywiadowczej I Brygady Legionów Polskich, organizatorka i komendantka główna Ochotniczej Legii Kobiet. Po wojnie zaangażowana w pracę w Związku Legionistek Polskich i Związku Obrońców Lwowa.

ŻELIGOWSKI LUCJAN (1865–1947) – generał Wojska Polskiego, poseł do Sejmu RP i Rady Narodowej na uchodźstwie. Podczas wojny polsko-bolszewickiej dowódca Frontu Litewsko-Białoruskiego. W 1920 r. po zwycięstwie nad bolszewikami zajął Wilno i ogłosił powstanie Litwy Środkowej.

SŁOWNIK POJĘĆ

1 Armia Konna (bolszewicka) – najświetniejsza formacja kawaleryjska wchodząca w skład Frontu Południowo-Zachodniego Armii Czerwonej, dowodzona przez Siemiona Budionnego. Od 27 maja 1920 r. uczestniczyła w wojnie polsko-bolszewickiej. 1 Armia Konna, zwana też Konarnią, odnosiła liczne sukcesy w walce z Wojskiem Polskim i oddziałami Ukraińskiej Republiki Ludowej. Rozbita przez polską kawalerię w bitwie pod Komarowem w okolicach Zamościa 31 sierpnia 1920 r., została ostatecznie wycofana na wschód.

Armia Czerwona (właściwie: Robotniczo-Chłopska Armia Czerwona) – nazwa sił zbrojnych Rosji bolszewickiej, a od końca 1922 r. do 1946 r. – Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich. Powołana na początku 1918 r. jako ochotnicza armia rewolucyjna, z czasem została przekształcona w armię masową, opartą na przymusowym poborze. Głównym jej twórcą był Lew Trocki. Cechą charakterystyczną Armii Czerwonej była obecność komisarzy politycznych na poszczególnych szczeblach dowodzenia, czuwających nad odpowiednim ukształtowaniem ideologicznym żołnierzy w duchu komunistycznym.

Armia Ochotnicza – określenie stosowane wobec ogółu ochotników, którzy zgłosili się do służby wojskowej w wyniku akcji mobilizacyjnej społeczeństwa, prowadzonej z inicjatywy Rady Obrony Państwa od lipca do początków października 1920 r. Generalnym Inspektorem Armii Ochotniczej został 7 lipca 1920 r. niezwykle popularny w Polsce gen. Józef Haller. Dobrowolny zaciąg do wojska zyskał powszechną akceptację społeczną i polityczną (nie licząc komunistów). W szeregach Armii Ochotniczej w sumie zgłosiło się ponad 105 tys. osób, w tym młodzież szkolna i akademicka, nauczyciele, literaci, weterani i robotnicy.

Błękitna Armia (właściwie: Armia Polska we Francji) – ochotnicza polska formacja wojskowa powołana w 1917 r. we Francji z inicjatywy Komitetu Narodowego Polskiego, biorąca udział w I wojnie światowej u boku państw Ententy. Na czele armii w październiku 1918 r. stanął gen. Józef Haller. Potoczna nazwa formacji pochodziła od błękitnych mundurów jej żołnierzy. Wiosną 1919 r. znakomicie wyszkolona i wyposażona przez Francuzów armia została przetransportowana do Polski i wydatnie wzmocniła siły zbrojne Rzeczypospolitej. Żołnierze gen. Hallera wzięli udział w konflikcie polsko-ukraińskim o Galicję Wschodnią i Wołyń oraz w wojnie z bolszewikami.

„bunt Żeligowskiego” – pozorowana niesubordynacja gen. Lucjana Żeligowskiego i podległej mu dywizji wobec Naczelnego Wodza Józefa Piłsudskiego. W rzeczywistości działania dowódcy zostały potajemnie zaplanowane i zlecone przez samego Marszałka. Zastosowany fortel pozwolił Rzeczypospolitej na arenie międzynarodowej oficjalnie odciąć się od poczynań generała. Wilno stanowiło przedmiot sporu polsko-litewskiego oraz polsko-bolszewickiego od końca I wojny światowej i wielokrotnie zmieniał właściciela. Miasto zostało przekazane Litwinom przez Sowieców w sierpniu 1920 r., a zawarte wówczas porozumienie stanowiło zaprzeczenie deklaracji neutralności Litwy wobec wojny polsko-bolszewickiej. W wyniku akcji zbrojnej w październiku 1920 r. „buntownicy” Żeligowskiego zajęli Wilno wraz z okolicami, a następnie powołali do życia Litwę Środkową. Sejm nowo powstałego państewka w 1922 r. złożył prośbę o przyłączenie do Rzeczypospolitej. Inkorporacja Litwy Środkowej stała się faktem jeszcze tego samego roku.

Czerwony Krzyż – organizacja humanitarna powstała w XIX w., niosąca pomoc m.in. rannym żołnierzom i cywilnym ofiarom wojen oraz klęsk naturalnych. Czerwony Krzyż ma z jednej strony charakter międzynarodowy (Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża) a z drugiej – narodowy. Podczas wojny polsko-bolszewickiej działało od 1919 r. Polskie Towarzystwo Czerwonego Krzyża, przemianowane w 1927 r. na Polski Czerwony Krzyż. Pomoc humanitarna płynęła do Rzeczypospolitej także ze strony Amerykańskiego Czerwonego Krzyża. PTCK/PCK nie należy mylić z Polskim Białym Krzyżem, powstałym w 1918 r., który zarówno niósł pomoc humanitarną, jak i szerzył oświatę, propagował postawy patriotyczne i obywatelskie wśród żołnierzy.

Front Południowo-Zachodni (bolszewicki) – jeden z dwóch wyższych związków operacyjno-strategicznych (frontów) Armii Czerwonej uczestniczących w wojnie polsko-bolszewickiej w 1920 r. Na jego czele stał Aleksandr Jegorow, a komisarzem politycznym był Józef Stalin. Jednostki Frontu Południowo-Zachodniego brały udział w wojnie domowej w Rosji, a także prowadziły działania zbrojne przeciw wojskom polskim i armii Ukraińskiej Republiki Ludowej, tocząc boje głównie na ziemiach ukraińskich oraz w Galicji Wschodniej i na Wołyniu.

Front Zachodni (bolszewicki) – jeden z dwóch wyższych związków operacyjno-strategicznych (frontów) Armii Czerwonej uczestniczących w wojnie polsko-bolszewickiej w 1919 i 1920 r. W pierwszym roku istnienia brał udział w konflikcie z Rzeczpospolitą, wojnie domowej w Rosji, walkach z Finlandią, z państwami nadbałtyckimi oraz z oddziałami państw zachodnich na północy kraju. W 1920 r. stał się głównym frontem w wojnie z Polską, a pod koniec kwietnia na jego czele stanął Michaił Tuchaczewski. Wojska Frontu Zachodniego podjęły wielką ofensywę przeciw Polsce, prowadzoną od 4 lipca 1920 r. głównie na ziemiach białoruskich, Wileńszczyźnie, Podlasiu i Mazowszu. Armia Czerwona dotarła wówczas do linii Wisły. Armie Tuchaczewskiego zostały pokonane przez Wojsko Polskie w Bitwie Warszawskiej w sierpniu 1920 r. i w bitwie nad Niemnem we wrześniu 1920 r.

Galicja Wschodnia – nazwa stosowana wobec terenów wschodniej Małopolski. Obszar Galicji Wschodniej nigdy nie został precyzyjnie zdefiniowany, gdyż nie istniała taka jednostka administracyjna. Podczas zaborów od połowy XIX w. powszechnie określano tak ziemie leżące na terenie okręgu lwowskiego sądu apelacyjnego, w odróżnieniu od Galicji Zachodniej, której centrum stanowił Kraków. Podział na dwie Galicje był jednak nieformalny. Tak postrzegana powszechnie Galicja Wschodnia sięgała od rzeki San na zachodzie do rzeki Zbrucz na wschodzie oraz od Rawy Ruskiej i Sokala na północy aż do granicy rumuńskiej na południu. Najważniejsze miasta tego regionu to Lwów, Przemyśl, Tarnopol i Stanisławów. Galicję Wschodnią zamieszkiwali głównie Ukraińcy i Polacy, a także znaczna mniejszość żydowska. Cały obszar Galicji Wschodniej stanowił przedmiot wojny polsko-ukraińskiej (1918–1919) i ostatecznie znalazł się pod panowaniem Rzeczypospolitej. W dwudziestoleciu międzywojennym termin ten był coraz częściej zastępowany przez Polaków pojęciem „Małopolska Wschodnia”.

Kresy Wschodnie (inaczej: Kresy) – ogólne określenie wschodnich rejonów Rzeczypospolitej, będących częścią państwa polskiego w okresie dwudziestolecia międzywojennego, a obecnie wschodzących w skład Litwy, Białorusi i Ukrainy. Obszar Kresów charakteryzował się różnorodnością kulturową, religijną i etniczną. Nadal stanowią jeden z polskich mitów narodowych, w powszechnej świadomości przywołują na myśl czasy potęgi i wielkości państwa polskiego oraz jego późniejszej klęski. Współcześnie powszechna pamięć o Kresach wzmacnia poczucie wspólnoty narodowej Polaków mieszkających w Rzeczypospolitej i rodaków, którzy po II wojnie światowej znaleźli się poza jej wschodnimi granicami.

Litwa Środkowa – niewielkie państwo powstałe 12 października 1920 r. w wyniku tak zwanego „buntu Żeligowskiego”. Obejmowało obszar Wileńszczyzny z Wilnem jako stolicą. W lutym 1922 r. Sejm Wileński wystosował prośbę o włączenie państwa w skład Rzeczypospolitej, co nastąpiło po zatwierdzeniu inkorporacji przez polski Sejm w marcu 1922 r. Powstanie Litwy Środkowej oraz jej późniejsze zjednoczenie z Polską stało się podstawą trudnych stosunków dyplomatycznych między Rzeczpospolitą a Litwą niemal przez cały okres dwudziestolecia międzywojennego.

Ober-Ost – określano tak zarówno Naczelne Dowództwo Armii Cesarstwa Niemieckiego na froncie wschodnim w czasie I wojny światowej, jak i znaczny obszar Europy Wschodniej okupowany przez wojska niemieckie aż do ich ostatecznej ewakuacji w 1919 r. O panowanie nad większością tych ziem toczyła się wojna polsko-bolszewicka.

Ochotnicza Legia Kobiet – ochotnicza wojskowa organizacja kobiet powołana w 1918 r. we Lwowie podczas wojny polsko-ukraińskiej o Galicję Wschodnią dzięki staraniom Aleksandry Zagórskiej. W trakcie wojny polsko-bolszewickiej OLK działała aktywnie m.in. w Wilnie i Warszawie. Legionistki sprawowały często funkcje pomocnicze w wojsku, pełniąc służbę wartowniczą, eskortując zaopatrzenie, czy pracując w biurach i sztabach wojskowych. Członkinie OLK brały również udział w bezpośrednich walkach. Pomimo bohaterstwa i ofiarności legionistek często spotykały się one nieuzasadnionym brakiem szacunku ze strony opinii publicznej, której trudno było zaakceptować służbę kobiet w wojsku. Formacja została ostatecznie zlikwidowana w 1922 r.

piąta kolumna (albo: V kolumna) – potoczne określenie stosowane wobec grupy obywateli działających na rzecz wrogiego państwa lub organizacji, do której należą. Podejmują oni akcje dywersyjne, sabotażowe lub szpiegowskie. Aktywność „piątej kolumny” ma charakter utajniony, konspiracyjny. Osoby takie nazywa się także wrogami wewnętrznymi.

Rada Obrony Państwa – tymczasowy, nadzwyczajny organ władzy państwowej w Rzeczypospolitej powołany do życia 1 lipca 1920 r. przez Sejm Ustawodawczy w obliczu groźby zajęcia ziem etnicznie polskich przez Armię Czerwoną. Rada dążyła m.in. do rozpoczęcia rozmów pokojowych z Rosją bolszewicką, koordynowała działania polityczne i organizacyjne na rzecz obrony państwa, podejmowała działania na rzecz mobilizacji społeczeństwa do ofiarnej walki i podniesienia morale w wojsku. ROP istniała do października 1920 r., a jej przewodniczącym był Naczelnik Państwa Józef Piłsudski.

rewolucja październikowa (inaczej: rewolucja bolszewicka) – rewolucja komunistyczna, która doprowadziła do ostatecznego zniesienia caratu w Rosji i przejęcia władzy przez bolszewików z Włodzimierzem Leninem na czele. Zbrojny przewrót rozpoczął się w listopadzie 1917 r. (według obowiązującego wówczas w Rosji kalendarza juliańskiego był to koniec października) i trwał do marca 1918 r. Nowa władza wprowadziła dyktaturę partii, przywróciła cenzurę prasy i zapoczątkowała „czerwony terror” – prześladowanie przeciwników politycznych, stosowanie odpowiedzialności zbiorowej i masowych egzekucji. Terror skierowany był również wobec posiadaczy majątków ziemskich, fabrykantów czy przedsiębiorców oraz wobec innych grup społeczeństwa w celu ich zastraszenia. Prześladowania trwały także po zakończeniu samej rewolucji. Przewrót bolszewicki doprowadził do długoletniej wojny domowej w Rosji między przeciwnikami rewolucji – „białymi”, a jej zwolennikami – „czerwonymi”. Ostatecznym celem bolszewików miało być wywołanie rewolucji komunistycznej nie tylko w Rosji, ale i na całym świecie.

Rosja bolszewicka (inaczej: Rosja sowiecka) – potoczna nazwa państwa komunistycznego, powstałego w wyniku przejęcia władzy w Rosji przez bolszewików podczas rewolucji 1917 r. Rosja bolszewicka, kierowana przez Włodzimierza Lenina istniała do końca 1922 r. jako niezależna Rosyjska Federacyjna Socjalistyczna Republika Sowiecka. Następnie weszła w skład Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich. Przywódcy Rosji bolszewickiej podjęli plany rozszerzenia rewolucji komunistycznej na inne kraje europejskie, ale zostały one udaremnione wskutek przegranej wojny z Rzeczpospolitą (1919–1921).

Służba Narodowa Kobiet Polskich – kobieca organizacja, niosąca pomoc polskim żołnierzom podczas wojny polsko-ukraińskiej (1918–1919) i polsko-bolszewickiej (1919–1921). Powołana w 1918 r. w Płocku z inicjatywy Marceliny Rościszewskiej, społeczniczki i dyrektorki miejscowej szkoły. SNKP niosła rozliczną pomoc zarówno żołnierzom stacjonującym w mieście i okolicach, jak i walczącym na froncie, podejmowała też działania na rzecz wsparcia skarbu państwa w sytuacji zagrożenia Rzeczypospolitej. Członkinie organizacji wzięły aktywny udział w obronie Płocka przed bolszewikami w sierpniu 1920 r.

Socjaldemokracja Królestwa Polskiego i Litwy (wcześniej: Socjaldemokracja Królestwa Polskiego) – radykalnie lewicowa partia polityczna powstała w 1893 r., która członkowie postulowali konieczność likwidacji państw narodowych, wybuchu powszechnej rewolucji robotniczej, obalenia kapitalizmu i przejęcia władzy przez

proletariat. Głównym ideologiem partii była Róża Luksemburg. Pod koniec 1918 r. członkowie SDKPiL wraz z działaczami Polskiej Partii Socjalistycznej – Lewica utworzyli Komunistyczną Partię Robotniczą Polski.

tabor wojskowy – ogół środków transportowych służących do przewozu zaopatrzenia i wyposażenia dla wojska. W taborze mogły znajdować się kuchnie i szpitale polowe oraz warsztaty naprawcze. Pojazdy wchodzące w skład taboru mogły posłużyć do konstrukcji tymczasowej fortyfikacji.

traktat ryski – pokój kończący wojnę polsko-bolszewicką, zawarty przez Rzeczpospolitą oraz Rosyjską Federacyjną Socjalistyczną Republiką Sowiecką i Ukraińską Socjalistyczną Republiką Sowiecką 18 marca 1921 r. w łotewskiej Rydze. Zawarte porozumienie było efektem wielomiesięcznych rokowań między zwaśnionymi stronami. Traktat ustalał przebieg granic między państwami oraz porządkował inne kwestie sporne. Jednym z założeń układu było wycofanie przez Polskę poparcia dla Ukraińskiej Republiki Ludowej Symona Petlury. Postanowienia pokoju ryskiego stanowiły podstawę stosunków międzynarodowych w Europie Wschodniej aż do 1939 r. i w tym zakresie stały się *de facto* uzupełnieniem traktatu wersalskiego.

traktat wersalski – pokój kończący I wojnę światową, podpisany przez Niemcy 28 czerwca 1919 r. podczas paryskiej konferencji pokojowej. Zawarcie porozumień pokojowych z pozostałymi pokonanymi państwami – Austrią, Bułgarią, Turcją i Węgrami – nastąpiło w późniejszym czasie. Postanowienia traktatu wersalskiego stały się podstawą porządku europejskiego na następne dwadzieścia lat. Z jednej strony umożliwił on wielu narodom powołanie do życia własnych państw, z drugiej zrodził wielkie niezadowolenie i kryzys w Niemczech, stając się jedną z przyczyn dojścia partii nazistowskiej do władzy. „Ład wersalski” został ostatecznie zakończony wraz z wybuchem II wojny światowej w 1939 r.

Tymczasowy Komitet Rewolucyjny Polski (inaczej: Polrewkom) – prowizoryczny komunistyczny rząd polski powołany w Smoleńsku 23 lipca 1920 r. przez działaczy bolszewickich polskiego pochodzenia. Najważniejszymi jego działaczami byli: Julian Marchlewski, Feliks Dzierżyński, Feliks Kon i Józef Unszlicht. Podążając za Armią Czerwoną TKRP przybył do Białegostoku, a następnie do Wyszkowa. Na obszarze przejściowo przezeń kontrolowanym wprowadzono terror wobec przeciwników politycznych. Zapowiedziano utworzenie Polskiej Socjalistycznej Republiki Rad, zachęcano polskich chłopów, robotników i żołnierzy do buntu wobec władz Rzeczypospolitej i poparcia wkraczającej Armii Czerwonej. Wszelkie działania propagandowe TKRP nie przyniosły spodziewanych rezultatów, a poparcie ze strony Polaków do końca pozostało znikome. Komitet opuścił Rzeczpospolitą wraz z klęską militarną Rosji bolszewickiej w sierpniu 1920 r. i zaprzestał działalności jeszcze w tym samym roku.

Ukraińska Republika Ludowa – państwo ukraińskie ze stolicą w Kijowie powstałe w listopadzie 1917 r., niepodległe od stycznia 1918 r. Zjednoczone z Zachodnioukraińską Republiką Ludową od stycznia 1919 r. do kwietnia 1920 r. Ukraińska Republika Ludowa prowadziła wojnę z bolszewikami, rosyjskimi przeciwnikami rewolucji oraz z odradzającym się państwem polskim. Całkowita klęska zmusiła ówczesnego przywódcę państwa Symona Petlurę do zawarcia w kwietniu 1920 r. porozumienia z Rzeczpospolitą. Dzięki sojuszowi z niedawnym wrogiem Ukraińcy odzyskali na krótko kontrolę nad ziemiami etnicznie ukraińskimi, m.in. nad Kijowem. Ostatecznie los URL rozstrzygnęły postanowienia traktatu ryskiego. Polska, podpisując umowę, uznała w nim bolszewicką Ukraińską Socjalistyczną Republikę Sowiecką, całkowicie zależną od Rosji sowieckiej, za jedyne państwo ukraińskie, a tym samym wycofała poparcie dla URL. Niekontrolujący żadnego terytorium przywódca URL udali się na emigrację.

Ukraińska Socjalistyczna Republika Sowiecka – formalnie niepodległe komunistyczne państwo, w rzeczywistości w pełni zależne od Rosji bolszewickiej (Rosyjskiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej). Powstało w styczniu 1919 r. po zajęciu przez Armię Czerwoną Charkowa, który stał się na wiele lat stolicą Ukraińskiej SRS. W grudniu 1922 r. państwo to weszło w skład Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich, pozostając w zależności od Moskwy aż do 1991 r.

Wielka Wojna – termin powszechnie używany do 1939 r. na określenie I wojny światowej (1914–1918). Obecnie wciąż jest popularny w niektórych państwach, na przykład we Francji, Wielkiej Brytanii czy Włoszech.

Zachodnioukraińska Republika Ludowa – państwo ukraińskie ze stolicą we Lwowie. Republika ogłosiła niepodległość 1 listopada 1918 r. i równocześnie rozpoczęła walkę z Polakami o Lwów i Galicję Wschodnią. Od stycznia 1919 do kwietnia 1920 r. zjednoczona z Ukraińską Republiką Ludową, faktycznie przestała istnieć w połowie lipca 1919 r. po klęsce w wojnie z Rzeczpospolitą.

zagon wojska – taktyka walki kawalerii polegająca na dalekim wypadzie w głąb terytorium opanowanego przez wroga, na przykład w celu zdobycia łupów, pojmania jeńców lub dezorganizacji działań przeciwnika. Zagonem nazywano także sam oddział, który wykonywał takie zadania.

BIBLIOGRAFIA DLA UCZNIĄ

LITERATURA PODSTAWOWA

OPRACOWANIA

- Chwalba A., *Przebrane zwycięstwo. Wojna polsko-bolszewicka 1918–1920*, Wołowiec 2020.
- Davies N., *Orzeł biały, czerwona gwiazda. Wojna polsko-bolszewicka 1919–1920*, tłum. A. Pawelec, Warszawa 1997.
- Jarno W., *Łódzcy bohaterowie wojen o granice odrodzonej Polski 1918–1920*, Łódź–Warszawa 2020
- Nowak A., *Kłęska imperium zła. Rok 1920*, Kraków 2020.
- Odziemkowski J., *Ostatnia bije godzina... Armia Ochotnicza gen. Józefa Hallera 1920 r.*, Warszawa 2020.
- Szarek J., *1920. Prawdziwy Cud nad Wisłą. Przebudzenie Polaków*, Kraków 2015.

LITERATURA PIĘKNA

- Małaczewski L., *Koń na wzgórzu*, Warszawa 1921.
- Żeromski S., *Na probostwie w Wyszkowie*, Warszawa 1920.
- Żeromski S., *Przedwiośnie*, Warszawa 1924.

NETOGRAFIA

- <https://bitwa1920.gov.pl/pl>
- <https://dzieje.pl/>
- <https://edukacja.ipn.gov.pl/edu>
- <https://muzeumpilsudski.pl/>
- <https://przystanekhistoria.pl/pa2/>

LITERATURA UZUPEŁNIAJĄCA

PAMIĘTNIKI, RELACJE, WSPOMNIENIA

- Haller J., *Pamiętniki*, Londyn 1962.
- Kurko K., *Cud nad Wisłą. Wspomnienia fińskiego uczestnika wojny polsko-rosyjskiej w roku 1920*, Warszawa 2010.
- Lipiński W., *Wśród lwowskich orląt*, Warszawa 1931.
- Rościszewska M., *A było tak... Wspomnienia pogodne Marceliny Rościszewskiej*, oprac. M. Bilska-Ciećwierz, B. Rydzewska, Płock 2020.

OPRACOWANIA

- Bilska-Ciećwierz M., *Kiedy stała się wolność... Płock w latach 1918–1921*, Płock 2018.
- Kienzler I., *Waleczne kobiety roku 1920*, Warszawa 2020.
- Kluska B., *Ksiądz Ignacy Jan Skorupka*, seria „Bohaterowie Niepodległej”, Warszawa 2020.
- Nekrasz W., *Harczerze w bojach w latach 1914–1921*, t. 1–2, Warszawa 1930–1931.
- Nowik G., *Zanim złamano „Enigmę”... Polski radiowywiad podczas wojny z bolszewicką Rosją 1918–1920 (cz. 1)*, Warszawa 2010.
- Odziemkowski J., *Józef Piłsudski – wódz i polityk*, Warszawa 2007.
- Odziemkowski J., *15 wiorst od Warszawy. Radzymin 1920*, Warszawa 1990.
- O uczniu żołnierzu*, oprac. K. Konarski, Warszawa [1922].
- Pipes R., *Rosja bolszewików*, tłum. W. Jeżewski, Warszawa 2005.
- Rukkas A., *Razem z Wojskiem Polskim. Armia Ukraińskiej Republiki Ludowej w 1920 roku*, Warszawa 2020.